

Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

щодо застосування Закону України «Про міжнародне приватне право»

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за 2018 рік – квітень 2025 року

Зміст	2
Розділ I. Загальні положення (статті 1–15)	6
Глава I. Встановлення змісту іноземного права (ст. 8)	6
1.1. Правова природа іноземного права. Обов'язок суду встановити зміст норм іноземного права <i>ex officio</i> (за посадою)	6
1.2. Принцип <i>iura novit curia</i> при встановленні змісту іноземного права	7
1.3. Способи здобуття інформації про іноземне право	8
1.4. Державні механізми отримання інформації про іноземне право та міжнародне співробітництво у сфері обміну інформацією щодо правових інститутів	10
1.5. Про право осіб, які беруть участь у справі, сприяти суду у вжитті заходів щодо встановлення змісту норм іноземного права та обов'язок суду роз'яснити сторонам таке їхнє право	13
1.6. Висновок експерта як спосіб здобуття судом інформації про норми іноземного права	14
1.7. Правові наслідки неможливості встановлення судом у розумні строки змісту норм іноземного права	17
Глава II. Правова концепція публічного порядку (ст. 12)	18
Глава III. Визнання документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав (ст. 13)	20
3.1. Легалізація документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав, як передумова визнання їх дійсними в Україні	20
3.2. Процедури визнання іноземних офіційних документів про правосуб'єктність іноземної юридичної особи	25
Розділ II. Колізійні норми (статті 16–72)	27
Глава I. Колізійні норми щодо правового статусу фізичних осіб – <i>lex patriae</i> (ст. 16)	27

1.1. Особистий закон фізичної особи, яка є громадянином двох або більше держав	27
Глава II. Колізійні норми правового статусу юридичної особи – lex societatis (ст. 25).	28
Глава III. Колізійні норми договірних зобов'язань (ст. 32)	30
3.1. Визначення права, яке підлягає застосуванню до договірних правовідносин з іноземним елементом	30
3.2. Застосування строку позовної давності до договірних зобов'язань з іноземним елементом	31
Глава IV. Колізійні норми речового права (статті 38–42)	33
Глава V. Колізійні норми сімейного права. Відносини між подружжям (статті 55–64)	35
5.1. Право, що застосовується до припинення шлюбу, визнання шлюбу недійсним	35
5.2. Розірвання шлюбу і правило зворотного відсилання	38
Глава VI. Колізійні норми спадкового права (статті 70–72)	40
Розділ III. Міжнародний цивільний процес (статті 73–82)	43
Глава I. Міжнародна підсудність: поняття, види, порядок встановлення	43
1.1. Поняття і види міжнародної підсудності. Порядок встановлення підсудності цивільної справи з іноземним елементом	43
1.2. Критерії (підстави) визначення підсудності справи з іноземним елементом українському суду (ст. 76)	50
1.3. Підсудність справ щодо відібрання дитини	53
1.4. Підсудність справ щодо утримання дитини	56
1.5. Закриття провадження у справі як правовий наслідок того, що справа не може бути предметом розгляду в суді України	57

Глава II. Конкуренція юрисдикцій (принцип <i>lis alibi pendens</i>) (ст. 75)	61
2.1. Перевірка судом підстав для застосування ст. 75 Закону України «Про міжнародне приватне право»	61
2.2. Відмова у відкритті провадження у справі (ч. 2 ст. 75)	62
2.3. Залишення позову без розгляду (ч. 3 ст. 75)	64
Глава III. Міжнародна договірна підсудність (ст. 4 ¹ , п. 1 ст. 76)	68
Глава IV. Юрисдикційний імунітет (ст. 79)	70
4.1. Щодо відсутності судового імунітету в Російській Федерації у справах про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої збройною агресією Російської Федерації проти України	70
4.2. Вирішення питання юрисдикційного імунітету у справах за позовами громадянина України до консульства іноземної держави про звільнення та поновлення на роботі	75
Глава V. Визнання та виконання рішень іноземних судів (статті 81–82)	77
5.1. Визнання рішення іноземного суду про тимчасове встановлення опіки над дитиною	77
5.2. Можливість визнання укладеної сторонами спору угоди про утримання як різновиду іноземного судового рішення	79

ПЕРЕЛІК УЖИВАНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗАТ	Закрите акціонерне товариство
КЗпП	Кодекс законів про працю України
КЦС	Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
МКАС при ТПП	Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України
ОП КЦС	Об'єднана палата Касаційного цивільного суду
СК України	Сімейний кодекс України
ТОВ	Товариство з обмеженою відповідальністю
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України

Розділ І. Загальні положення (статті 1–15)

Глава І. Встановлення змісту іноземного права (ст. 8)

1.1. Правова природа іноземного права. Обов'язок суду встановити зміст норм іноземного права *ex officio* (за посадою)

Оскільки суд зобов'язаний застосовувати норми іноземного права, то встановлення ним іноземного права здійснюється *ex officio* (у зв'язку із займаною посадою). У такому разі суд використовує наступні способи здобуття інформації про іноземне право: 1) власне з'ясування змісту іноземного права суддею, у провадженні якого є справа; 2) використання експертних висновків; 3) дипломатичний порядок отримання такої інформації; 4) офіційний запит через Міністерство юстиції України; 5) отримання довідок через систему правової допомоги; 6) обмін правовою інформацією; 7) безпосередні зносини судів різних держав та з іншими компетентними органами; 8) встановлення іноземного права сторонами тощо

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу, який було укладено між нею та громадянином Франції ОСОБА_2, зареєстрованого реєстратором актів цивільного стану комуни Рамбервілле, Французька Республіка, актовий запис № 5.

Задовольняючи позов та розриваючи шлюб між громадянином Франції ОСОБА_2 та громадянкою України ОСОБА_1, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, врахував норми статей 60, 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» та застосував законодавство України.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, мотивуючи це тим, що суд не встановив, чи не регламентоване питання вибору права, що підлягає застосуванню при розірванні шлюбу, у законодавстві Французької Республіки, що регулює право на розлучення, та не перевірів, чи вирішення цього спору про розірвання шлюбу не повинно вирішуватися на підставі норм матеріального права України, а на підставі норм матеріального права Французької Республіки.

При застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

Зміст іноземного права підлягає доказуванню у судах України, які розглядають цивільну справу з іноземним елементом, у тому числі на підставі письмових документів (доказів), отриманих судом на території іноземної держави у порядку, передбаченому міжнародним договором України.

З урахуванням норм міжнародного права та національного законодавства суду слід було встановити колізійні прив'язки у визначенні закону, яким має керуватися подружжя під час вирішення питання про припинення шлюбу, зокрема: 1) спільний особистий закон подружжя (*lex patrie*); 2) закон спільного місця проживання подружжя, за умови, що один з подружжя продовжує проживати у цій державі (*lex domicilii*); 3) право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином (*proper law*); 4) закон, обраний подружжям (*lex voluntatis*), та, відповідно, колізійну норму права, яка підлягає до застосування.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 вересня 2020 року у справі № 642/3886/18 (провадження № 61-16527св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91818613>.

Аналогічний висновок міститься в постанові Верховного Суду від 19 травня 2021 року у справі № 501/1350/17 за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97174814>.

1.2. Принцип *jura novit curia* при встановленні змісту іноземного права

Саме на суд покладено обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору. Суд згідно з принципом *jura novit curia* («суд знає закони») під час розгляду справи має самостійно перевірити доводи сторін

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 про стягнення боргу. Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено, оскільки з урахуванням положень пункту 16 частини першої статті 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» та встановлених судом обставин, за відсутності відповідної згоди сторін договору про вибір права, яке підлягає застосуванню до спірних правовідносин, правочин (складання та підписання розписки від 23 жовтня 2012 року) більш тісно пов'язаний з правом Чеської Республіки – держави, де такий правочин укладено, проте ОСОБА_1 в позовній заяві свої вимоги обґрунтовував нормами матеріального права України, а не нормами матеріального права Чеської Республіки.

Верховний Суд, скасовуючи рішення судів першої та апеляційної інстанцій і направляючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції, зазначив, що суд згідно з принципом *jura novit curia* («суд знає закони») під час розгляду справи має самостійно перевірити доводи сторін. При цьому суд, з'ясувавши під час розгляду справи, що сторона або інший учасник судового процесу на обґрунтування своїх вимог або заперечень послався не на ті норми права,

що фактично регулюють спірні правовідносини, самостійно здійснює правильну їх правову кваліфікацію та застосовує для прийняття рішення ті норми матеріального і процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини. Зазначення позивачем конкретної правової норми на обґрунтування позову не є визначальним під час вирішення судом питання про те, яким законом потрібно керуватися для вирішення спору.

Отже, саме на суд покладено обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору. Самостійне застосування судом для прийняття рішення саме тих норм матеріального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, не призводить до зміни предмета позову та/або обраного позивачем способу захисту своїх прав.

Водночас, застосовуючи право іноземної держави, суд чи інший орган повинен встановити зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. З метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд чи інший орган може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні чи за кордоном або залучити експертів (частини перша, друга статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 липня 2020 року у справі № 465/1164/16-ц (305/1164/16-ц) (провадження № 61-34922св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90202377>.

1.3. Способи здобуття інформації про іноземне право

Встановлення змісту норм іноземного права, що підлягають застосуванню до правовідносин з іноземним елементом, є обов'язком суду, який розглядає справу, в силу закону та здійснюється *ex officio*, тоді як учасники справи, які зацікавлені у застосуванні судом норм права відповідної іноземної держави, мають право сприяти суду у вжитті заходів щодо встановлення змісту норм іноземного права шляхом подання до суду документів, що підтверджують зміст таких норм, на які вони посилаються на обґрунтування своїх вимог або заперечень. Для реалізації цього обов'язку суд використовує такі способи здобуття інформації про іноземне право: 1) власне з'ясування змісту іноземного права суддею, у провадженні якого є справа; 2) використання експертних висновків; 3) дипломатичний порядок отримання такої інформації; 4) офіційний запит через Міністерство юстиції України; 5) отримання довідок через систему правової допомоги; 6) обмін правовою інформацією; 7) безпосередні зносини судів різних

держав та з іншими компетентними органами; 8) встановлення іноземного права сторонами тощо

Позивач звернулась до суду з позовом до Компанії «Eastern Pacific Shipping Pte. Ltd», Представництво фірми «Eastern Pacific Shipping Pte. Ltd», про відшкодування шкоди, завданої смертю годувальника ОСОБА_2, який був її чоловіком та працював на посаді боцмана.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково. Стягнуто з Компанії «Eastern Pacific Shipping Pte. Ltd» на користь ОСОБА_1 компенсацію за смерть її чоловіка; незаконні відрахування коштів із суми заробітної плати її чоловіка. В іншій частині позову відмовлено.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції змінено в мотивувальній частині, в іншій частині рішення суду залишено без змін. Апеляційний суд відхилив доводи представника відповідача щодо застосування права іншої держави, оскільки відповідач у справі Компанія «Eastern Pacific Shipping Pte. Ltd» – має зареєстроване представництво в м. Одесі. Відомості щодо врегулювання сторонами договору найму питання обрання права відповідної держави в матеріалах справи відсутні та сторонами до суду не подавались. За таких обставин до спірних правовідносин, що виникли між сторонами, підлягає застосуванню право України.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій в частині задоволених позовних вимог ОСОБА_1 та передав справу в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції, зазначивши, що у правовідносинах з іноземним елементом, які виникли на підставі правочину з вибором сторонами права іноземної держави, що підлягає застосуванню до таких правовідносин, як зміст правочину, так і його тлумачення визначаються іноземним правом, що сторони обрали за принципом автономії волі.

Статтею 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» перебачено порядок встановлення змісту норм права іноземної держави. За приписами частини першої цієї статті вбачається обов'язок суду при застосуванні права іноземної держави встановити зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. З метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні чи за кордоном або залучити експертів (частина друга статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Зважаючи на обов'язок суду застосовувати норми іноземного права при розгляді справ у правовідносинах з іноземним елементом, встановлення судом змісту норм іноземного права здійснюється *ex officio* (за офіційним принципом). Для реалізації цього обов'язку суд використовує такі способи

здобуття інформації про іноземне право: 1) власне з'ясування змісту іноземного права суддею, у провадженні якого є справа; 2) використання експертних висновків; 3) дипломатичний порядок отримання такої інформації; 4) офіційний запит через Міністерство юстиції України; 5) отримання довідок через систему правової допомоги; 6) обмін правовою інформацією; 7) безпосередні зносини судів різних держав та з іншими компетентними органами; 8) встановлення іноземного права сторонами тощо.

У цій справі підстави позову пов'язані з подіями щодо травмування чоловіка позивача під час роботи на морському судні, яке має прапор держави Ліберія і зареєстроване у порту Монровія, та його смерті на території Російської Федерації.

Суди попередніх інстанцій не надали належної правової оцінки аргументам відповідача щодо вибору права, що підлягає застосуванню до спірних приватноправових відносин з іноземним елементом, не визначили права іноземної держави, що підлягає застосуванню до спірних правовідносин згідно з колізійними нормами Закону України «Про міжнародне приватне право», та не встановили змісту норм відповідного права; суди не виконали обов'язок щодо застосування норми іноземного права при розгляді справ у правовідносинах з іноземним елементом та не врахували, що суд застосовує відповідні норми законів та інших нормативно-правових актів України лише тоді, коли зміст норм права іншої держави, незважаючи на вжиті з цією метою заходи, в розумні строки не з'ясовано.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 квітня 2023 року у справі № 522/13922/18 (провадження № 61-12488св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110208125>.

1.4. Державні механізми отримання інформації про іноземне право та міжнародне співробітництво у сфері обміну інформацією щодо правових інститутів

Якщо суду необхідно з'ясувати дані про право певної країни, він може звернутися до консульської установи іноземної держави, консульський округ якої охоплює територію юрисдикції суду. У разі якщо консульська установа відповідної держави на території країни відсутня, суд може звернутися до дипломатичного представництва. Крім того, суди України можуть звертатися до української дипломатичної чи консульської установи за кордоном або до Міністерства закордонних справ України з метою з'ясування змісту іноземного права

У березні 2020 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до Компанії «БЕНЕЛЮКС ОВЕРСІЗ ІНК» («BENELUX OVERSEAS INC»), Клубу взаємного страхування «ЗЕ ВЕСТ ОФ ІНГЛАНД ШИП ОУНЕРС М'ЮЧУАЛ ІНШУРАНС АССОСІЕЙШН» («THE WEST OF ENGLAND SHIP OWNERS MUTUAL INSURANCE ASSOCIATION») про відшкодування шкоди, завданої смертю фізичної особи, компенсації у зв'язку зі смертю та моральної шкоди.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково. Стягнуто з «БЕНЕЛЮКС ОВЕРСІЗ ІНК» на користь ОСОБА_1 суму компенсації за трудовим контрактом у зв'язку зі смертю ОСОБА_3 та моральну шкоду. В задоволенні іншої частини позовних вимог ОСОБА_1 відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що пунктом 5 трудового договору ОСОБА_3 передбачено, що у випадку, якщо моряк помирає або отримує травму під час роботи в компанії, включаючи смерть, що сталася під час подорожі на або з судна, або як результат дії морських або інших аналогічних ризиків, однак, виключаючи смерть, умисно спричинену моряком (англ. «death due to wilful act»), або за інших попередньо існуючих умов, компанія зобов'язана виплатити суму у розмірі 80 000,00 дол. США його найближчому родичу (для осіб офіцерського складу). Визначення поняття «wilful act» відсутнє у законодавстві України та у трудовому контракті ОСОБА_3. Суду не надано доказів наявності у діях ОСОБА_3 навмисної дії, а саме пронесення ним на судно та вживання алкоголю на судні, а також умислу, направлено на спричинення собі смерті, а саме, що потерпілий передбачав, допускав та бажав настання негативних наслідків у вигляді своєї смерті.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, у задоволенні позову про стягнення компенсації, відшкодування моральної шкоди відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позову, апеляційний суд врахував вимоги частини першої статті 49 Закону України «Про міжнародне приватне право» та зазначив, що частиною другою статті 13 контракту, укладеного між ОСОБА_3 та роботодавцем, визначено, що контракт складений та підлягає регулюванню матеріальним правом країни прапора останнього судна, на якому працював моряк за цим контрактом. Суд першої інстанції зробив помилковий висновок про застосування норм цивільного законодавства України у недоговірних зобов'язаннях, що виникли внаслідок смерті потерпілого; зміст контракту свідчить про те, що виключається відшкодування шкоди роботодавцем, якщо смерть умисно спричинено моряком (англ. «death due to wilful act») або за інших попередньо існуючих умов (пункт 5). Вимоги про відшкодування моральної шкоди залежать від встановлення в діях відповідача складу правопорушення, таких обставин у справі не встановлено.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, рішення суду першої інстанції в частині позовних вимог ОСОБА_1 до Компанії «БЕНЕЛЮКС ОВЕРСІЗ ІНК» («BENELUX OVERSEAS INC») про стягнення компенсації змін, виклавши його мотивувальну частину в редакції своєї постанови; в частині задоволення позовних вимог ОСОБА_1 до Компанії «БЕНЕЛЮКС ОВЕРСІЗ ІНК» («BENELUX OVERSEAS INC») про стягнення моральної шкоди скасував, направив справу в цій частині на новий розгляд до суду першої інстанції.

Постанову Верховного Суду мотивовано тим, що консульські установи можуть надавати інформацію про іноземне право судам держави перебування. Тому якщо суду необхідно з'ясувати дані про право певної країни, він може звернутися до консульської установи іноземної держави, консульський округ якої охоплює територію юрисдикції суду. У тому випадку, якщо консульська установа відповідної держави на території країни відсутня, суд може звернутися до дипломатичного представництва. Окрім того, суди України можуть звертатися до української дипломатичної чи консульської установи за кордоном або до Міністерства закордонних справ України з метою з'ясування змісту іноземного права. Зміст права може встановлюватися не тільки судом, але й сторонами, які зацікавлені в застосуванні такого права. Особи, які беруть участь у справі, мають право подавати документи, що підтверджують зміст норм права іноземної держави, на які вони посилаються в обґрунтуванні своїх вимог або заперечень, іншим чином сприяти суду чи іншому органу у встановленні змісту цих норм. Якщо зміст норм права іншої держави, незважаючи на вжиті з цією метою заходи, в розумні строки не з'ясовано, суд застосовує відповідні норми законів та інших нормативно-правових актів України.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду, що при розгляді цієї справи слід застосовувати право Республіки Ліберія.

Згідно з нормами законодавства Республіки Ліберія підставою для звільнення відповідача від відповідальності у випадку смерті працівника є саме навмисна дія моряка.

У справі, що переглядається, відповідачем не надано доказів, що ОСОБА_14 мав умисел, направлений на спричинення собі смерті, а саме, що він бажав настання негативних наслідків у вигляді своєї смерті. Допущене ОСОБА_14 порушення правил і дисципліни (вживання спирту) не може бути підставою для звільнення відповідача від сплати компенсації, оскільки смерть не була навмисно спричинена потерпілим, а сталася внаслідок нещасного випадку. Суд апеляційної інстанції помилково ототожнив умисну дію та порушення правил і дисципліни моряком.

Таким чином, суд першої інстанції обґрунтовано задовольнив позовні вимоги в частині стягнення з Компанії «БЕНЕЛЮКС ОВЕРСІЗ ІНК» за трудовим контрактом суми компенсації у зв'язку зі смертю ОСОБА_3, але помилився щодо мотивів такого задоволення.

Водночас у справі, що переглядалася, суд першої інстанції розглянув та задовольнив позовні вимоги щодо стягнення моральної шкоди на підставі положень ЦК України; суд апеляційної інстанції відмовив у задоволенні цих позовних вимог, оскільки вони є похідними від позовних вимог щодо компенсації за смерть моряка.

Отже, суди належним чином не з'ясували зміст права Республіки Ліберія в частині питання відшкодування моральної шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 листопада 2023 року у справі № 946/1903/20 (провадження № 61-1335св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115061625>.

1.5. Про право осіб, які беруть участь у справі, сприяти суду у вжитті заходів щодо встановлення змісту норм іноземного права та обов'язок суду роз'яснити сторонам таке їхнє право

Суд відповідно до приписів частини третьої статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право», частини п'ятої статті 12 ЦПК України при розгляді справи повинен роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх право подавати документи, що підтверджують зміст відповідних норм права іноземної держави, іншим чином сприяти суду чи іншому органу у встановленні змісту цих норм

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 про стягнення боргу. Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено, оскільки з урахуванням положень пункту 16 частини першої статті 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» та встановлених судом обставин, за відсутності відповідної згоди сторін договору про вибір права, яке підлягає застосуванню до спірних правовідносин, правочин (складання та підписання розписки) більш тісно пов'язаний з правом Чеської Республіки – держави, де такий правочин укладено, проте ОСОБА_1 в позовній заяві свої вимоги обґрунтовував нормами матеріального права України, а не нормами матеріального права Чеської Республіки.

Верховний Суд, скасовуючи рішення судів першої та апеляційної інстанцій і направляючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції, виснував, що суд відповідно до приписів частини третьої статті 8 Закону України

«Про міжнародне приватне право», частини п'ятої статті 12 ЦПК України при розгляді справи повинен роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх право подавати документи, що підтверджують зміст відповідних норм права іноземної держави, іншим чином сприяти суду чи іншому органу у встановленні змісту цих норм.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 липня 2020 року у справі № 465/1164/16-ц (305/1164/16-ц) (провадження № 61-34922св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90202377>.

1.6. Висновок експерта як спосіб здобуття судом інформації про норми іноземного права

При застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

З метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні чи за кордоном або залучити експертів (частина друга статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Врахувавши правовий висновок фахівця у галузі права Англії та Уельсу, відповідь Центрального органу з виконання Європейської конвенції про інформацію на території Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, які містять інформацію щодо змісту норм іноземного права, а також те, що відповідачі не спростували факт передання коштів, часткового погашення та надання гарантії щодо погашення позики, суди дійшли висновків про наявність підстав для солідарного стягнення з відповідачів заборгованості за договором позики та особистою гарантією

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за договором позики, яким сторони, зокрема, погодили, що даний договір та будь-який спір, який виникає з нього чи пов'язаний з ним або з його предметом, має розглядатись відповідно до права Англії та Уельсу. Водночас, посилаючись на вимоги Закону України «Про міжнародне приватне право», який дозволяє судам України розглядати справи з іноземним елементом, якщо відповідач має в Україні зареєстроване місце проживання та майно, позивач звернувся до суду у м. Києві, за зареєстрованим місцем проживання відповідача ОСОБА_3.

ОСОБА_3 звернувся до ОСОБА_1, третя особа – ОСОБА_2, із зустрічним позовом про визнання неукладеним договору поруки та визнання відсутнім права вимоги грошових коштів.

Рішенням суду першої інстанції первісний позов ОСОБА_1 задоволено. У задоволенні зустрічного позову ОСОБА_3 відмовлено.

Апеляційний суд, переглядаючи рішення суду першої інстанції тільки в частині вирішення первісних позовних вимог, залишив його в цій частині без змін.

Апеляційний суд погодився з висновком суду першої інстанції, який, встановивши зміст норм права Англії та Уельсу, пославшись в рішенні на правовий висновок фахівця у галузі права Англії та Уельсу – керівника практики комерційної неплатоспроможності та партнера юридичної фірми «Дебрехемс Оттавей», колишнього Голови асоціації комерційного судочинства, який отримав кваліфікацію соліситора Верховного Суду 15 вересня 2004 року – ОСОБА_13, а також відповідь Центрального органу з виконання Європейської конвенції про інформацію на території Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, що містять інформацію щодо змісту норм іноземного права, практики застосування, а також врахувавши встановлені обставини щодо неналежного виконання відповідачами своїх зобов'язань за договором позики та особистою гарантією, дійшов висновку про наявність правових підстав для стягнення з ОСОБА_2 грошових коштів за договором позики у сумі, заявленій позивачем за первісним позовом.

Відмовляючи ОСОБА_3 у задоволенні зустрічного позову, суд першої інстанції зазначив, що оскільки при вирішенні спору підлягають застосуванню норми права Англії та Уельсу, згідно з якими підтверджується право вимоги позивача до ОСОБА_3 та встановлено строк позовної давності у 6 років, підстав для визнання договору поруки неукладеним та визнання відсутнім у позивача права вимоги грошових коштів немає.

Апеляційний суд указав, що оскільки судом першої інстанції при вирішенні спору були застосовані норми права Англії та Уельсу, посилання у апеляційній скарзі на норми законодавства України щодо припинення поруки, щодо можливості нарахування відсотків тільки під час дії договору, щодо порушення позовної давності є безпідставними.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій в частині вирішення первісного позову та зазначив, що, зважаючи на те, що позикодавцем є іноземець, сторони договору визначили, що даний договір та будь-який спір, який виникає з нього чи пов'язаний з ним або з його предметом, має розглядатись у відповідності з правом Англії та Уельсу, висновки про те, що до правовідносин сторін повинні застосовуватись положення Закону України «Про міжнародне приватне право», є правомірними.

Встановлення змісту норми права іноземної держави регламентується статтею 8 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Відповідно до частини першої цієї статті при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

З метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні чи за кордоном або залучити експертів (частина друга статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Положення частини третьої статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» надають особам, які беруть участь у справі, право подавати документи, що підтверджують зміст норм права іноземної держави, на які вони посилаються в обґрунтуванні своїх вимог або заперечень, іншим чином сприяти суду у встановленні змісту цих норм.

Стороною позивача надано правовий висновок фахівця у галузі права Англії та Уельсу – керівника практики комерційної неплатоспроможності та партнера юридичної фірми «Дебрехемс Оттавей», колишнього Голови асоціації комерційного судочинства, який отримав кваліфікацію соліситора Верховного Суду 15 вересня 2004 року – ОСОБА_13.

Відповідно до правового висновку фахівця у галузі права, пан ОСОБА_1 може вимагати примусового виконання договору позики та особистої гарантії пані ОСОБА_14 та паном ОСОБА_15 за англійським правом. Пан ОСОБА_1 також має право на першочергове пред'явлення вимог до пані ОСОБА_14 та пана ОСОБА_3 з вимогою сплати сум за договором позики та особистою гарантією. До суми стягнення також включаються відсотки, що нараховуються до фактичної дати сплати заборгованості.

На запит Шевченківського районного суду міста Києва, поданого відповідно до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, до суду надійшла відповідь Центрального органу з виконання Європейської конвенції про інформацію на території Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії від 22 квітня 2021 року щодо встановлення позовної давності у 6 років для пред'явлення позовів у справах щодо контрактів.

Врахувавши правовий висновок фахівця у галузі права Англії та Уельсу – керівника практики комерційної неплатоспроможності та партнера юридичної фірми «Дебрехемс Оттавей», колишнього Голови асоціації комерційного судочинства, який отримав кваліфікацію соліситора Верховного Суду 15 вересня 2004 року ОСОБА_13; відповідь Центрального органу з виконання Європейської конвенції про інформацію на території Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, які містять інформацію щодо змісту норм іноземного права, а також те, що відповідачі не спростували факт передання коштів, часткового погашення та надання гарантії щодо погашення позики, суди попередніх

інстанцій дійшли правильних висновків про наявність підстав для солідарного стягнення з відповідачів заборгованості за договором позики та особистою гарантією.

Оскільки відповідачі мають зареєстроване постійне місце проживання в Україні, мають в Україні нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, то відповідно до пункту 2 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» справа підлягає розгляду Шевченківським районним судом міста Києва.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 листопада 2021 року у справі № 761/38133/19 (провадження № 61-12471св21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100956880>.

1.7. Правові наслідки неможливості встановлення судом у розумні строки змісту норм іноземного права

Якщо зміст норм права іншої держави, незважаючи на вжиті з цією метою заходи, в розумні строки не з'ясовано, суд застосовує відповідні норми законів та інших нормативно-правових актів України. Оскільки в розумні строки, незважаючи на вжиті заходи, місцевим судом не було з'ясовано зміст норм трудового права Союзу Коморських Островів, то висновок суду про необхідність застосування до спірних правовідносин норм законів та інших нормативно-правових актів України є правильним, таким, що узгоджується з приписами частини четвертої статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право»

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Компанії EASTERN LOGISTICS CO LTD.S.A. про стягнення заборгованості зі сплати заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково. Стягнуто з Компанії на користь ОСОБА_1 заборгованість зі сплати заробітної плати.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій мотивовано, зокрема, тим, що Компанія є іноземною юридичною особою та власником буксира «VASYL FRANKO», місце її реєстрації – Республіка Панама. Морський буксир «VASYL FRANKO» є єдиним майном Компанії на території України, а наявність судових проваджень з приводу стягнення заборгованості зі сплати заробітної плати на користь екіпажу судна є ефективним способом захисту порушених прав та охоронюваних законом інтересів моряків. За змістом статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом, зокрема, якщо на території

України відповідач у справі має рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій, зазначивши, що у зв'язку з виникненням труднощів у встановленні змісту трудового законодавства Союзу Коморських Островів за клопотанням сторони позивача 03 жовтня 2017 року місцевим судом було доручено Почесному консульству Союзу Коморських Островів в Україні надати тексти витягів із законодавства, що регулює трудові відносини, в частині порядку виплати та стягнення заробітної плати з роботодавця на користь працівника. Проте станом на час ухвалення місцевим судом оскаржуваного рішення від Почесного консульства Союзу Коморських Островів відповідь так і не надійшла.

Оскільки в розумні строки, в тому числі й сторонами у справі, не було з'ясовано змісту норм трудового права іноземної держави, місцевий суд вважав за необхідне застосувати до спірних правовідносин відповідні норми законів та інших нормативно-правових актів України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 травня 2021 року у справі № 501/1350/17 (провадження № 61-23196св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97174814>.

Глава II. Правова концепція публічного порядку (ст. 12)

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про міжнародне приватне право» норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно несумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України. У таких випадках застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок з правовідносинами, а якщо таке право визначити або застосувати неможливо, застосовується право України. Відмова в застосуванні права іноземної держави не може ґрунтуватися лише на відмінності правової, політичної або економічної системи відповідної іноземної держави від правової, політичної або економічної системи України.

Правова концепція публічного порядку існує для того, щоб захистити державу від іноземних арбітражних рішень, які порушують діючі в державі фундаментальні принципи справедливості і правосуддя. Ці положення покликані встановити правовий бар'єр на шляху рішень, ухвалених всупереч кардинальним процесуальним і матеріально-правовим принципам, на яких тримається публічний і державний порядок

WK Energo GmbH (Німеччина) звернулося до суду із заявою про визнання і надання дозволу на виконання рішення МКАС при ТПП України від 06 грудня

2023 року, посилаючись на те, що зазначене рішення арбітражного суду є чинним та обов'язковим для сторін.

Ухвалою апеляційного суду, як суду першої інстанції, заяву задоволено. Верховний Суд ухвалу апеляційного суду залишив без змін, зазначаючи, що під публічним порядком необхідно розуміти правопорядок держави, визначені принципи і засади, які становлять основу існуючого у ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканності й основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо). Міжнародний публічний порядок будь-якої країни включає фундаментальні принципи і засади правосуддя, моралі, які держава бажає захистити навіть тоді, коли це не має прямого стосунку до самої держави; правила, які забезпечують фундаментальні політичні, соціальні та економічні інтереси держави (правила про публічний порядок); обов'язок держави з дотримання своїх зобов'язань перед іншими державами та міжнародними організаціями. Це ті незмінні принципи, які виражають стабільність міжнародної системи, зокрема, суверенітет держави, невтручання у внутрішні справи держав, не порушення територіальної цілісності тощо.

Основною метою застереження про публічний порядок у міжнародному праві є вирішення правових колізій різних країн.

Об'єктом застереження про публічний порядок є міжнародні приватноправові відносини, а предметом – незастосування іноземного права, яке обране для регулювання цивільно-правових відносин з іноземним елементом, якщо його застосування порушує публічний порядок держави. У цьому разі застереження про публічний порядок врегульовує самостійну сферу суспільних відносин, яка не залежить від сфери міждержавних відносин.

Дослідивши матеріали справи, Верховний Суд дійшов висновку, що визнання та надання дозволу на виконання рішення МКАС при ТПП України від 06 грудня 2023 року не суперечить публічному порядку України, її незалежності, цілісності, самостійності та недоторканності, конституційним правам, свободам, гарантіям, оскільки це рішення ухвалено виключно стосовно боржника як окремої юридичної особи та самостійного учасника господарського обороту, відповідно, це рішення поширює свою дію тільки на боржника.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 березня 2025 року у справі № 824/32/24 (провадження № 61-708ав25) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125710764>.

Глава III. Визнання документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав (ст. 13)

3.1. Легалізація документів, виданих уповноваженими органами іноземних держав, як передумова визнання їх дійсними в Україні

Вільні зразки підпису позивача та її почерку відібрані в країні США, надані позивачем документи містять штамп «Апостиль», тому надані стороною позивача для проведення почеркознавчої експертизи апостильовані документи є офіційними документами, на них не розповсюджується вимога легалізації іноземних офіційних документів

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання договору недійсним, витребування майна з чужого незаконного володіння і зобов'язання вчинити певні дії, посилаючись на те, що спірна квартира вибула з її власності поза її волею на підставі підробленої довіреності.

Справу суди розглядали неодноразово.

Під час нового розгляду справи суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, відхиливши висновки почеркознавчих експертиз, які призначалися за клопотаннями позивача в іншій справі № 520/9197/15, посилаючись на те, що в ухваленому в справі № 520/9197/15 рішенні за позовом ОСОБА_1 суд визнав вказані висновки експертів недопустимими і не прийняв їх як докази. Суд першої інстанції будь-яких ознак фіктивності договору не встановив, а тому вважав, що відсутні підстави для задоволення позовних вимог.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та задовольняючи позов, суд апеляційної інстанції вважав за доцільне взяти до уваги надані стороною позивача висновки експерта та спеціаліста, проведені у справі № 520/9197/15, під час перегляду цієї справи.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду в частині встановлення порядку виконання рішення шляхом зазначення у резолютивній частині, що це рішення суду є підставою для реєстрації права власності на квартиру за ОСОБА_1, скасування державної реєстрації права власності ОСОБА_2 та права власності ОСОБА_7 на квартиру. В іншій частині постанову апеляційного суду залишив без змін.

Постанову Верховного Суду мотивовано, зокрема тим, що відповідно до статті 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» документи, що видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

Процедура підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів уповноважених посадових осіб, а також дійсності відбитків штампів, печаток, якими скріплено документ, називається легалізацією. Легалізація документів охоплює такі категорії: 1) консульська легалізація; 2) апостилювання (проставлення штампа «Апостиль», спрощена легалізація).

США є учасником Гаазької конвенції 1961 року, а тому здійснюють процедуру легалізації документів шляхом проставлення штампа «Апостиль». У США апостиль являє собою сертифікат встановленого зразка на одній сторінці, прикладений до документа. Документ має бути апостилюваним у тому штаті, в якому він був виданий. Кожен штат встановлює свою форму сертифіката, а завіряє його секретар штату або його заступник.

У статті 3 цієї Конвенції передбачено, що єдиною формальною процедурою, яка може вимагатися для посвідчення автентичності підпису, якості, в якій виступала особа, що підписала документ, та, у відповідному випадку, автентичності відбитку печатки або штампу, якими скріплений документ, є проставлення апостилю компетентним органом держави, в якій документ був складений.

Як вбачається з матеріалів справи, вільні зразки підпису позивача та її почерку відібрані в країні США, яка приєдналася до зазначеної Конвенції. Надані позивачем документи містять штамп «Апостиль». Тому на підставі частини другої статті 1 Гаазької конвенції надані стороною позивача для проведення почеркознавчої експертизи апостилювані документи є офіційними документами, на них поширюються вимоги цієї Конвенції та не розповсюджується вимога щодо легалізації іноземних офіційних документів.

Крім того, надані стороною позивача для проведення почеркознавчої експертизи вільні та умовно-вільні зразки почерку та підпису достовірно виконані особою, щодо якої ставиться питання з ідентифікації її як виконавця досліджуваного рукопису, що засвідчено нотаріусом міста Маямі штату Флорида, США, і відповідно на цих офіційних документах наявний штамп «Апостиль». При цьому в експерта не виникло сумніву в достовірності наданих йому зразків і він не повертав останні для з'ясування їх походження.

У зв'язку з наведеним безпідставними є доводи відповідача, що висновки почеркознавчих експертиз, які здійснені під час розгляду справи № 520/9197/15 та проведені на підставі вільних зразків підпису позивача та її почерку, які відібрані за межами території України, не легалізовані в Україні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 вересня 2024 року у справі № 2-6470/11 (провадження № 61-11382св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272795>.

Нотаріально засвідчений документ у Федеративній Республіці Німеччина, на якому проставлено апостиль, не потребує додаткового оформлення чи засвідчення в Україні

ОСОБА_1 звернувся до суду зі скаргою на дії (бездіяльність) органів державної виконавчої служби, посилаючись на те, що державним виконавцем Богунського ВДВС відкрито виконавче провадження щодо примусового виконання виконавчого листа про зобов'язання ОСОБА_2 повернути йому автомобіль. Оскільки він перебуває за межами України, на підставі виданої довіреності уповноважив ОСОБА_4 та ОСОБА_5 отримати на виконання судового рішення вказаний автомобіль. Державному виконавцю було надано копію нотаріально посвідченої довіреності з апостилем. Державний виконавець заходів із примусового виконання рішення суду не вжив.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, скаргу задоволено.

Залишаючи рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін, Верховний Суд виснував, що ОСОБА_1, громадянин України, проживає у Федеративній Республіці Німеччині, де ним було видано довіреність (українською мовою), якою він уповноважив ОСОБА_4 та ОСОБА_5 представляти його інтереси, у тому числі, одержати належне йому майно та зареєструвати на його ім'я. Справжність підпису ОСОБА_1 на довіреності засвідчена нотаріусом Федеративної Республіки Німеччина.

Судами надано відповідну правову оцінку вказаному документу, його змісту, враховано, що до довіреності долучений засвідчувальний напис нотаріуса іноземної держави, у ній проставлений спеціальний штамп – апостиль.

При цьому всі документи супроводжені їх нотаріально засвідченим перекладом українською мовою.

Судами попередніх інстанцій враховано норми Закону України «Про міжнародне приватне право» і зроблено обґрунтовані висновки про те, що наслідки згаданої довіреності мають місце в Україні, так як документи, що видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України (стаття 13 вказаного Закону).

Суди вірно вказали про те, що нотаріально засвідчений документ у Федеративній Республіці Німеччина, на якому проставлено апостиль, не потребує додаткового оформлення чи засвідчення в Україні. Довіреність, що на території Федеративної Республіки Німеччина визнана офіційною, вважається такою самою і на території України, вона підлягає до прийняття на території України уповноваженими органами державної влади.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 лютого 2025 року у справі № 278/4135/24 (провадження № 61-343св25) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125396724>.

Установивши, що на підтвердження смерті спадкодавця представником спадкоємця ОСОБА_4 (матері померлого) нотаріусу був поданий документ під назвою «Підтвердження реєстрації випадку смерті», апостильований Державною канцелярією кантону Цюрих Швейцарської Конфедерації із підшитим до нього перекладом на українську мову, вчиненим другим секретарем з консульських питань Посольства України в Швейцарській Конфедерації, суди попередніх інстанцій правильно вважали, що нотаріус вчинив нотаріальні дії з відкриття спадкової справи та внесення відповідних відомостей до Спадкового реєстру з дотриманням положень статей 98, 100 Закону України «Про нотаріат», статті 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» на підставі документа, який видано компетентним органом іноземної держави, що здійснює реєстрацію актів цивільного стану, та був легалізований органами Міністерства закордонних справ України, що підтверджує факт смерті ОСОБА_5, а тому дійшли обґрунтованих висновків про відсутність правових підстав для визнання такий дій нотаріуса незаконними

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом, в якому просила визнати незаконними та такими, що здійснені з порушенням вимог законодавства дії приватного нотаріуса щодо відкриття спадкової справи та внесення відповідних відомостей до Спадкового реєстру, оскільки нотаріус, будучи проінформованою про смерть спадкодавця на території іноземної держави, всупереч положень статей 98, 100 Закону України «Про нотаріат», статті 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» відкрила спадкову справу не на підставі легальних документів міжнародного зразка, виданих уповноваженим органом іноземної держави.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позову відмовлено.

Судові рішення мотивовано тим, що приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу вчинено дії щодо відкриття спадкової справи відносно майна померлого ОСОБА_5 відповідно до вимог Закону України «Про нотаріат» та чинного законодавства, і підстав для визнання їх незаконними немає.

Погоджуючись з висновками судів попередніх інстанцій, Верховний Суд виснував, що за змістом статті 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» документи, що видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

Установивши, що на підтвердження смерті спадкодавця представником спадкоємця ОСОБА_4 нотаріусу був поданий документ під назвою «Підтвердження реєстрації випадку смерті», апостильований Державною канцелярією кантону Цюрих Швейцарської Конфедерації із підшитим до нього перекладом на українську мову, вчиненим другим секретарем з консульських питань Посольства України в Швейцарській Конфедерації, суди попередніх інстанцій правильно вважали, що нотаріус вчинив нотаріальні дії з відкриття спадкової справи та внесення відповідних відомостей до Спадкового реєстру з дотриманням положень статей 98, 100 Закону України «Про нотаріат», статті 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» на підставі документа, який видано компетентним органом іноземної держави, що здійснює реєстрацію актів цивільного стану, та був легалізований органами Міністерства закордонних справ України, що підтверджує факт смерті ОСОБА_5, а тому дійшли обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для визнання такий дій нотаріуса незаконними.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 січня 2020 року у справі № 752/398/18 (провадження № 61-8433св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87297880>.

Установивши, що шлюб між сторонами розірваний 09 вересня 2010 року Тираспольським відділом РАЦС Республіки Молдова, що підтверджується відповідним свідоцтвом, яке є чинним та в силу положень Конвенції та договору між Україною та Молдовою має силу документа на території України, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про відсутність правових підстав для задоволення позовних вимог ОСОБА_4 про розірвання шлюбу

ОСОБА_4 звернувся до суду з позовом про розірвання шлюбу між ним та ОСОБА_5, який зареєстровано 25 травня 2002 року відповідно до актового запису про укладення шлюбу НОМЕР_1 Тираспольським відділом реєстрації актів цивільного стану Республіки Молдова.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, посилаючись на те, що шлюб між ОСОБА_4 та ОСОБА_5 вже є розірваним Тираспольським відділом РАЦС Республіки Молдова, а тому відсутні підстави для його розірвання.

Верховний Суд залишив рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін, оскільки, встановивши, що шлюб між сторонами розірваний 09 вересня 2010 року Тираспольським відділом РАЦС Республіки Молдова, що підтверджується відповідним свідоцтвом, яке є чинним та в силу положень Конвенції та договору між Україною та Молдовою має силу документа

на території України, суди дійшли правильних висновків про відсутність правових підстав для задоволення позовних вимог ОСОБА_4 про розірвання шлюбу. У цьому разі правові наслідки шлюбу визначаються правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, тобто правом Республіки Молдова.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 липня 2018 року у справі № 521/12041/16-ц (провадження № 61-3029св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75498118>.

3.2. Процедури визнання іноземних офіційних документів про правосуб'єктність іноземної юридичної особи

Документи про підтвердження реєстрації іноземної юридичної особи у державі її місцезнаходження, так само, як і будь-які інші документи, які надходять від іноземних органів юстиції, державних органів, можуть бути подані в українському суді як докази лише за умови їхнього офіційного підтвердження (визнання) у порядку, який встановлено національним законодавством України.

Згідно з правилами міжнародних договорів, укладених Україною, є можливими дві процедури визнання іноземних офіційних документів, у тому числі й тих, які підтверджують правосуб'єктність іноземної юридичної особи: перша процедура – це консульська легалізація іноземних офіційних документів, друга процедура – це проставлення апостиля

Компанія GLOBAL SUN LIMITED (Глобал Сан Лімітед) звернулася до суду із заявами про видачу дубліката виконавчого документа та поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання у справі № 758/15517/15-ц за клопотанням GLOBAL SUN LIMITED (Глобал Сан Лімітед) про примусове виконання рішення МКАС при ТПП України по справі АС № 232у/2015 від 16 жовтня 2015 року.

Ухвалою суду першої інстанції заяву залишено без задоволення, оскільки заявник не надав належних та допустимих доказів втрати оригіналу виконавчого листа, не навів обґрунтування поважності пропуску строку пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Постановою апеляційного суду ухвалу суду першої інстанції скасовано, ухвалено нове судове рішення, яким заяву задоволено, видано GLOBAL SUN LIMITED (Глобал Сан Лімітед) дублікат виконавчого документа та поновлено строк для пред'явлення вказаного виконавчого листа до виконання. Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що заяву про поновлення строку на пред'явлення виконавчого листа до виконання подано в межах строку

на пред`явлення його до виконання, представник заявника зазначив про втрату виконавчого листа, вказаний виконавчий лист на виконання не передавався.

Скасовуючи постанову апеляційного суду та направляючи справу на новий апеляційний розгляд, Верховний Суд послався на те, що відповідно до правил міжнародних договорів, укладених Україною, є можливими дві процедури визнання іноземних офіційних документів, у тому числі й тих, які підтверджують правосуб`єктність іноземної юридичної особи: перша процедура – це консульська легалізація іноземних офіційних документів; друга процедура – це проставлення апостиля.

При вирішенні справ за участю іноземної юридичної особи юрисдикційний орган України досліджує питання щодо її правового статусу.

На підтвердження правового статусу компанії GLOBAL SUN LIMITED (Глобал Сан Лімітед), визначення її цивільної і процесуальної правоздатності та дієздатності особа, яка подала апеляційну скаргу від її імені, повинна була надати до суду належним чином видані та оформлені на території Республіки Мальта документи, легалізовані відповідно до Гаазької конвенції 1961 року.

Між Україною та Республікою Мальта не укладалася угода, яка відміняє чи спрощує зазначену формальну процедуру або звільняє сам документ від легалізації.

Матеріали апеляційної скарги GLOBAL SUN LIMITED (Глобал Сан Лімітед) не містять доказів легалізації в установленому законодавством України порядку довіреності чи іншого документа, виданого уповноваженою особою чи відповідним органом GLOBAL SUN LIMITED (Глобал Сан Лімітед) представнику компанії для укладення договору про надання правової допомоги з метою представлення інтересів заявника в судах України.

Відсутність у GLOBAL SUN LIMITED (Глобал Сан Лімітед) таких документів вказує на невідповідність апеляційної скарги вимогам статті 356 ЦПК України щодо оформлення апеляційної скарги.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 січня 2022 року у справі № 758/15517/15-ц (провадження № 61-14806св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102562715>.

Розділ II. Колізійні норми (статті 16–72)

Глава I. Колізійні норми щодо правового статусу фізичних осіб – *lex patriae* (ст. 16)

1.1. Особистий закон фізичної особи, яка є громадянином двох або більше держав

Якщо фізична особа є громадянином двох або більше держав, її особистим законом вважається право тієї з держав, з якою особа має найбільш тісний зв'язок, зокрема, має місце проживання або займається основною діяльністю. Позов у справі заявлено громадянкою України до громадянина Аргентини щодо позбавлення його батьківських прав відносно малолітнього сина, який є громадянином Аргентини і громадянином України. Водночас суди установили, що мати разом з сином приїхала і залишилась проживати в Україні

ОСОБА_3 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_5 про позбавлення батьківських прав, стягнення аліментів, посилаючись на те, що з моменту народження дитини відповідач повністю усунувся від виховання сина, не відвідує його, не цікавиться життям та здоров'ям дитини, матеріально не утримує сина, аліменти не сплачує.

Частково задовольняючи позов, позбавляючи ОСОБА_5 батьківських прав відносно малолітнього сина ОСОБА_11 та стягуючи з нього на користь ОСОБА_3 аліменти, суд першої інстанції врахував висновок органу опіки та піклування про доцільність позбавлення відповідача батьківських прав та зазначив, що батько ухиляється від виконання батьківських обов'язків відносно малолітнього сина.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні позову, мотивуючи тим, що позивачем не доведено ухилення відповідача від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини. Висновок органу опіки і піклування було складено тільки на підставі пояснень матері.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду та зазначив, що позов заявлено громадянкою України ОСОБА_3 до громадянина Аргентини ОСОБА_5 щодо позбавлення його батьківських прав відносно малолітнього сина ОСОБА_11, який є громадянином Аргентини і громадянином України.

Відповідно до статті 66 Закону України «Про міжнародне приватне право» права та обов'язки батьків і дітей визначаються особистим законом дитини

або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини.

Частиною другою статті 16 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачено, якщо фізична особа є громадянином двох або більше держав, її особистим законом вважається право тієї з держав, з якою особа має найбільш тісний зв'язок, зокрема, має місце проживання або займається основною діяльністю.

На підставі згоди відповідача від 29 березня 2016 року на виїзд дитини за кордон у період з березня до серпня 2016 року ОСОБА_3 разом з сином приїхала і залишилась в Україні.

Встановивши, що ОСОБА_5 не втрачав інтерес до свого сина та вжив низку заходів для повернення дитини, після того як ОСОБА_3 не повернулася з України разом із сином у серпні 2016 року, врахувавши відсутність протиправної поведінки та свідомого нехтування відповідачем своїх батьківських обов'язків, а також те що, батько дитини бажає спілкуватися з сином, проти позбавлення батьківських прав заперечує, апеляційний суд зробив правильний висновок про відмову у задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 липня 2018 року у справі № 752/16443/16-ц (провадження № 61-20891св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75395249>.

Глава II. Колізійні норми правового статусу юридичної особи – *lex societatis* (ст. 25)

Особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи. Для цілей цього Закону місцезнаходженням юридичної особи є держава, у якій юридична особа зареєстрована або іншим чином створена згідно з правом цієї держави.

Оскільки ПАТ «Одеський припортовий завод» створено і зареєстровано за законодавством України, то питання його дієздатності, у тому числі право укладати правочини, визначається згідно з українським законодавством

Компанія Ostchem Holding Limited (Остхем Холдінг Лімітед, Республіка Кіпр) звернулася до суду із заявою про визнання та надання дозволу на виконання на території України арбітражного рішення Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольма від 25 липня 2016 року у справі № V2016/065 про стягнення з Публічного акціонерного товариства «Одеський припортовий завод» на користь Компанії Ostchem Holding Limited (Остхем Холдінг Лімітед,

Республіка Кіпр) основного боргу та штрафу, а також про видачу виконавчого листа.

Ухвалою суду першої інстанції заяву задоволено. Визнано і надано дозвіл на виконання арбітражного рішення, видано виконавчий лист на його примусове виконання.

Ухвалу суду апеляційної інстанції, постановлену як судом першої інстанції, мотивовано тим, що арбітражне рішення ухвалено у зобов'язальних правовідносинах, які є типовими для національного законодавства і суспільства, а тому підстав вважати, що стягнення коштів з боржника суперечить публічному порядку, немає. Заперечення з огляду на специфіку особи боржника, основна частка у статутному капіталі якого належить державі, не нівелюють обов'язку відповідати за своїми зобов'язаннями та не виключають можливості того, що зазначена особа може бути боржником за рішенням суду незалежно від величини присудженого на користь стягувача.

Верховний Суд, скасовуючи ухвалу суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні заяви, виснував, що відповідно до змісту пункту 10.6 Контракту та змісту категорії «зобов'язальний статут договору» саме матеріальним правом Швеції регулювалося питання прав і обов'язків сторін, виконання договору, наслідків його невиконання або неналежного виконання, припинення. Однак до сфери дії права, що застосовується до договору (права Швеції), не належать питання, врегульовані відповідно до особистого закону юридичної особи.

Статтею 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначено, що особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи. Для цілей цього Закону місцезнаходженням юридичної особи є держава, у якій юридична особа зареєстрована або іншим чином створена згідно з правом цієї держави.

Цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи визначається особистим законом юридичної особи (стаття 26 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Оскільки ПАТ «Одеський припортовий завод» створено і зареєстровано за законодавством України, то питання його дієздатності, у тому числі право укладати правочини, визначається згідно з українським законодавством.

Враховуючи, що: 1) ПАТ «Одеський припортовий завод» є об'єктом державної власності, що має стратегічне значення для економіки і безпеки держави; 2) ПАТ «Одеський припортовий завод» є суб'єктом господарської діяльності, у власності (користуванні) якого є об'єкти підвищеної небезпеки, що покладає на нього обов'язок вживати заходів, направлених на запобігання аваріям, обмеження і ліквідацію їх наслідків та захист людей і довкілля від їх впливу; 3) приватизацію ПАТ «Одеський припортовий завод» не завершено і матеріали справи не містять доказів наявності згоди Фонду державного майна України як уповноваженого органу управління часткою держави у статутному фонді

ПАТ «Одеський припортовий завод» на списання основних засобів, що мають залишкову вартість, безоплатну передачу та реалізацію майна ПАТ «Одеський припортовий завод» для погашення заборгованості на виконання на території України арбітражного рішення Арбітражного інституту Торгової палати м. Стокгольма від 25 липня 2016 року у справі № V2016/065, Верховний Суд вважає, що визнання та надання дозволу на виконання цього арбітражного рішення суперечитиме публічному порядку України, зважаючи на необхідність захисту екологічної та економічної безпеки держави Україна.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 червня 2021 року у справі № 824/241/2018 (провадження № 61-9742ав19) можна ознайомитися за посиланням [hhttps://reyestr.court.gov.ua/Review/97736188](https://reyestr.court.gov.ua/Review/97736188).

Глава III. Колізійні норми договірних зобов'язань (ст. 32)

3.1. Визначення права, яке підлягає застосуванню до договірних правовідносин з іноземним елементом

Якщо інше не передбачено або не впливає з умов, суті правочину або сукупності обставин справи, то правочин більш тісно пов'язаний з правом держави, у якій сторона, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту правочину, має своє місце проживання або місцезнаходження.

Згідно з пунктом 16 частини першої статті 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» у разі відсутності згоди сторін договору про вибір права, що підлягає застосуванню до цього договору, застосовується право відповідно до частин другої і третьої статті 32 цього Закону, при цьому стороною, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту договору, є позикодавець за договором позики

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про стягнення заборгованості за договором позики, а також 3 % річних, які своєчасно не було повернуто боржником.

Задовольняючи позов, суди попередніх інстанцій керувалися тим, що між сторонами було укладено договір позики шляхом видачі відповідачем розписки, яка містить всі необхідні реквізити. ОСОБА_2 не виконав своїх зобов'язань, тому з нього на користь позивача підлягає стягненню сума боргу та 3 % річних відповідно до статті 625 ЦК України.

Скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій та направляючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції, Верховний Суд зазначив, що суди першої та апеляційної інстанцій не врахували, що договір позики між сторонами було укладено за межами України (м. Барселона, Іспанія) й ними не було погоджено

право якої держави підлягає застосуванню до цього договору. Сторони договору не визначили право якої країни застосовується при тому, що об'єкт правовідносин – кошти – передавалися у Іспанії (м. Барселона). Вирішуючи спір по суті, суди попередніх інстанцій не встановили, чи має ОСОБА_1 як позикодавець зареєстроване місце проживання на території України, а, відповідно, чи підлягає застосуванню право України до спірних правовідносин.

На застосуванні Закону України «Про міжнародне приватне право» наполягав ОСОБА_2 у відзиві на позовну заяву та у апеляційній скарзі. Усупереч статтям 265, 382 ЦПК України ані районний суд, ані апеляційний суд цим доводам оцінки не надали. Зазначене також наведено у доводах касаційної скарги ОСОБА_2.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 червня 2023 року у справі № 522/19653/21 (провадження №61-10376св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111524412>.

3.2. Застосування строку позовної давності до договірних зобов'язань з іноземним елементом

Суд врахував, що кредитний договір укладено на території Чеської Республіки, законодавством якої регулюється форма договору та договірне зобов'язання, сторони договору у пункті 4 статті IV договору погодили порядок дострокового повернення кредиту, який, як зазначив експерт у галузі застосування чеського права, є поширеним у практиці застосування у Чеській Республіці. Враховуючи норми Комерційного кодексу Чеської Республіки щодо загального строку позовної давності, умови його переривання, а також беручи до уваги, що про порушення свого права на погашення усієї суми заборгованості за тілом кредиту кредитор дізнався лише після продажу предмета застави на відкритих примусових торгах, що відбулися на виконання рішення суду, звернення 29 грудня 2014 року АТ «Ретікулум Пауер» із зазначеним позовом до відповідачів відбулося в межах позовної давності

Акціонерне товариство «Ретікулум Пауер» (Reticulum Power, a.s.) звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення заборгованості, який обґрунтовано тим, що між Іпотечним Банком АТ та громадянами України ОСОБА_1, ОСОБА_2 укладено договір про надання іпотечного кредиту, за умовами якого відповідачам надано кредит на будівництво нерухомості, виконання якого забезпечено договором застави об'єкта нерухомості, та право вимоги за яким в подальшому відступлено позивачу. На виконання постанови районного суду у м. Чеський Крумлов від 13 квітня 2012 року реалізовано

предмет застави та за рахунок отриманих від продажу предмета застави коштів частково задоволено вимоги позивача. Позов мотивовано тим, що відповідачі не повертають решту заборгованості.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Стягнуто солідарно з ОСОБА_1, ОСОБА_2 на користь АТ «Ретікулум Пауер» заборгованість за тілом кредиту, проценти, неустойку.

Суди першої та апеляційної інстанцій, врахувавши висновок експерта у галузі права щодо застосування позовної давності за законодавством Чеської Республіки, врахували, що відповідачі не виконували умови кредитного договору в повному обсязі, розмір заборгованості за тілом кредиту, процентами та неустойці не суперечить умовам договору, законодавству Чеської Республіки та не спростований відповідачами.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про наявність підстав для стягнення заборгованості, проте змінив судові рішення, виклавши їх мотивувальні частини у редакції своєї постанови, посиляючись на те, що суди, правильно визначивши право, яке підлягає застосуванню до спірних правовідносин, помилково вказали у оскаржуваних рішеннях норми ЦК України, які не підлягають застосуванню до спірних правовідносин.

Сторони договору про надання іпотечного кредиту у пункті 4 статті IV договору погодили порядок дострокового повернення кредиту, який, як зазначив експерт у галузі застосування чеського права, є поширеним у практиці застосування у Чеській Республіці. Тлумачення змісту зазначеного пункту договору дає підстави для висновку, що наявність заборгованості зі сплати процентів – це обставина, з настанням якої (скасувальна умова) договір припиняє свою дію; у позичальника виникає обов'язок повернути усю суму заборгованості разом із відсотками та нарахованою пенею протягом десяти робочих днів. У зв'язку з невиконанням такої умови настають наслідки: з наступного дня позичальники вважаються такими, що прострочили виконання, а кредитор таким, що набув право вимоги до боржників про стягнення усієї заборгованості за кредитним договором в судовому порядку, і саме з цього часу починається відлік позовної давності.

Зважаючи на наведене, суди попередніх інстанцій неправильно визначили початок перебігу позовної давності для АТ «Ретікулум Пауер», відлік якого розпочався з 29 січня 2010 року, а не з 23 січня 2012 року.

Позивач на захист порушеного права подав до суду борговий позов про звернення стягнення на предмет застави, тобто вчинив необхідну юридичну дію у розумінні параграфу 402 Комерційного кодексу Чеської Республіки, а тому перебіг строку позовної давності за вимогами про стягнення заборгованості за договором про надання іпотечного кредиту є таким, що перервався, та відповідно до загальних правил його перебіг починається заново.

Ураховуючи, що про порушення свого права на погашення усієї суми заборгованості за тілом кредиту кредитор дізнався лише після продажу предмета застави на відкритих примусових торгах, що відбулися на виконання рішення суду 30 жовтня 2012 року, та зважаючи на визначений законодавством Чеської Республіки строк позовної давності – чотири роки, звернення 29 грудня 2014 року АТ «Ретікулум Пауер» із зазначеним позовом до відповідачів відбулося у межах позовної давності.

Таким чином, суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків про те, що за вимогами позивача про стягнення заборгованості за договором про надання іпотечного кредиту позовна давність не сплила, однак наведені судами мотиви, якими вони керувалися при вирішенні зазначеного питання, є помилковими.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 червня 2021 року у справі № 210/144/15-ц (провадження № 61-17926св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97657053>.

Глава IV. Колізійні норми речового права (статті 38–42)

Згідно із частиною першою статті 38 Закону України «Про міжнародне приватне право» право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме майно визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться, якщо інше не передбачено законом.

Як правом України, так і законодавством Республіки Польща й двосторонніми домовленостями беззаперечно визначено, що право власності на нерухоме майно визначається правом держави, в якій це майно знаходиться, тобто щодо спірного майна – правом України, незалежно від того, що сторони проживали сім'єю без реєстрації шлюбу на території Республіки Польща

ОСОБА_2 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_1 про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та поділ спільної сумісної власності.

Частково задовольняючи позов та визнаючи за громадянином Республіки Польща ОСОБА_2 право власності на 1/2 частку майнових прав на квартиру; 1/2 частку квартири, суди першої та апеляційної інстанцій врахували, що майнові права на квартири були придбані відповідачем у 2020–2021 роках за відплатними договорами, тобто на час існування фактичних шлюбних відносин з позивачем, вказане майно входить до складу спільної сумісної власності сторін. Доказів того, що квартири були придбані виключно за рахунок особистих коштів відповідача, набуті нею до фактичних шлюбних відносин

із позивачем, остання до суду не надала. Апеляційний суд зазначив щодо підсудності спору судам України, на території якої знаходиться спірне майно. Погоджуючись з висновками судів попередніх інстанцій, Верховний Суд зазначив, що жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, не є подружжям за законодавством Республіки Польща, тому стаття 61 Закону України «Про міжнародне приватне право», стаття 25 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах та статті 51, 52 Закону Республіки Польща «Міжнародне приватне право» незастосовні до спірних правовідносин. Застосуванню підлягають загальні положення про право, що застосовується до права власності та інших речових прав.

Згідно із частиною першою статті 38 Закону України «Про міжнародне приватне право» право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме майно визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться, якщо інше не передбачено законом.

Відповідно до частин другої–третьої статті 42 Закону України «Про міжнародне приватне право» захист права власності та інших речових прав на нерухоме майно здійснюється відповідно до права держави, у якій це майно знаходиться. Захист права власності та інших речових прав, які підлягають державній реєстрації в Україні, здійснюється відповідно до права України.

Як правом України, так і законодавством Республіки Польща й двосторонніми домовленостями беззаперечно визначено, що право власності на нерухоме майно визначається правом держави, в якій це майно знаходиться, тобто щодо спірного майна – правом України незалежно від того, що сторони проживали сім'єю без реєстрації шлюбу на території Республіки Польща.

Отже, підсудність судам України є виключною в справах з іноземним елементом, якщо нерухоме майно, щодо якого виник спір, знаходиться на території України. Таке положення є однозначним і не тлумачиться альтернативно, тому ця справа підсудна судам України й розглянута в межах процесуальної компетенції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 грудня 2024 року у справі № 161/18812/23 (провадження № 61-10138св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124143523>.

Глава V. Колізійні норми сімейного права. Відносини між подружжям (статті 55–64)

5.1. Право, що застосовується до припинення шлюбу, визнання шлюбу недійсним

Правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності – правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. Позивачка і відповідач є громадянами України, матеріали справи не містять належних та допустимих доказів на підтвердження того, що обидві сторони проживають за межами України

ОСОБА_2 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_1 про розірвання шлюбу, стягнення аліментів на дитину та стягнення аліментів на дружину до досягнення дитиною трьох років.

Ухвалою суду вимоги ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про стягнення аліментів на дитину та дружину виділено в окреме провадження.

Рішенням суду першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, позов задоволено, шлюб розірвано.

Залишаючи рішення судів попередніх інстанцій без змін, Верховний Суд виснував, що позивачка і відповідач є громадянами України, матеріали справи не містять належних та допустимих доказів на підтвердження того, що обидві сторони (і позивач, і відповідач) проживають за межами України. Відповідного клопотання позивачкою або відповідачем заявлено не було.

Посилання відповідача на те, що сторони мають тимчасовий захист в іноземній державі (в Румунії) і проживають там на постійній основі, не підтверджені відповідними доказами (посвідка чи картка тимчасового захисту, договір оренди житла тощо).

Із матеріалів справи вбачається, що позивачка неодноразово залишала та поверталася на територію України, має відкриту візу в'їзду до Канади, що не свідчить про її постійне проживання за кордоном і може бути підставою для обмеження її в праві звернутися до суду з позовом про розірвання шлюбу в порядку, передбаченому частиною другою статті 28 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 квітня 2025 року у справі № 757/10360/23-ц (провадження № 61-8322св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126431578>.

Зі змісту статті 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» можна дійти висновку, що якщо подружжя, що є громадянами різних держав, спільно проживали на території України і на час розірвання шлюбу хоча б один з них продовжує проживати на її території, то розірвання шлюбу здійснюється за законодавством України. У разі відсутності такої ситуації правові наслідки шлюбу визначаються правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, в якому просив розірвати шлюб з ОСОБА_2, укладений 17 липня 2010 року та зареєстрований у відділі реєстрації актів цивільного стану Муніципалітету Риму VII, Італія.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено, шлюб розірвано.

Суди, застосувавши до спірних правовідносин як норми СК України, так і положення Закону України «Про міжнародне приватне право», дійшли висновку про можливість розірвання шлюбу за законодавством України та відсутність визначених процесуальним законом підстав для залишення позову без розгляду.

Верховний Суд залишив рішення судів попередніх інстанцій без змін, оскільки позивач ОСОБА_1 є громадянином Італії, у 2013 році спільно з дружиною (ОСОБА_2) переїхав проживати до України, де 08 листопада 2013 року отримав посвідку на постійне проживання. Установивши, що з 2013 року сторони, перебуваючи у шлюбі, постійно проживали в Україні, де придбали житло та зареєстрували своє постійне місце проживання, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, правильно застосував до спірних правовідносин норми сімейного законодавства України як національне право держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, що узгоджується з положеннями статті 60 Закону України «Про міжнародне приватне право». Суди врахували, що як на час подання позову, так і розгляду справи сторони проживали в Україні, а сама відповідач лише тимчасово виїжджала до Італії після припинення у січні 2017 року їх шлюбних відносин.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 листопада 2019 року у справі № 553/703/18 (провадження №61-7956св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85836221>.

Шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови додержання щодо громадянина України вимог СК України щодо підстав недійсності шлюбу

(частина перша статті 58 Закону України «Про міжнародне приватне право»)

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про визнання шлюбу недійсним, мотивуючи тим, що відповідач був зареєстрований за місцем її проживання з 03 листопада 2010 року до 12 вересня 2012 року, однак фактично за місцем реєстрації не проживав. На початку 2012 року від відповідача їй стало відомо, що 12 січня 2008 року в Палестинській Автономії між нею та ОСОБА_2 був укладений шлюб, який оформлено шлюбним договором, проти якого вона заперечила та за спільною з відповідачем заявою шлюб між ними розірвано.

Посилаючись на те, що після укладення шлюбу вони з відповідачем не проживали разом, не були пов'язані спільним побутом, не мали взаємних прав та обов'язків, притаманних подружжю, що свідчить про його фіктивність, просила визнати недійсним шлюб між нею та ОСОБА_2, який оформлено шлюбним договором від 12 січня 2008 року у Шаріатському суді в Рамаллах і Біре Верховного Суду Палестинської Автономії.

Задовольняючи позов, суди попередніх інстанцій врахували, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 на час реєстрації шлюбу не мали наміру створити сім'ю, набути взаємні права та обов'язки подружжя. Сторони не проживали разом як сім'я, не вели спільне господарство, а тому наявні підстави для визнання шлюбу недійсним.

Погоджуючись з висновком судів попередніх інстанцій, Верховний Суд зазначав, що суди дійшли правильних висновків про наявність передбачених частиною другою статті 40 СК України підстав для визнання в Україні шлюбу, укладеного між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, недійсним, оскільки він був зареєстрований без вільної згоди жінки та містить ознаки фіктивності.

Шлюб між громадянами України, шлюб між громадянином України та іноземцем, шлюб між громадянином України та особою без громадянства, що укладений за межами України відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови додержання щодо громадянина України вимог СК України щодо підстав недійсності шлюбу (частина перша статті 58 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Суди встановили, що ОСОБА_1 не укладала з відповідачем шлюбний договір та нікого не уповноважувала на укладення шлюбного договору в її інтересах, а довіреність, якою ОСОБА_4 уповноважила громадянина ОСОБА_5 бути її представником в компетентних органах Королівства Йорданія щодо оформлення та отримання на її ім'я документів, необхідних для укладення шлюбу, посвідчена приватним нотаріусом Калуського міського нотаріального округу Івано-Франківської області 19 липня 2010 року, тобто після укладення шлюбного договору.

Суди також звернули увагу на те, що згідно з інформацією, наданою Посольством Палестини, надіслане ОСОБА_4 свідоцтво про одруження не є дійсним (фальшиве); громадянин Палестини ОСОБА_2 ніколи не був одружений на території Палестини і не звертався в Посольство Палестини з такою потребою, відповідно, вона ніколи не була зареєстрована як дружина ОСОБА_2 ні на території Палестини, ні в Посольстві Палестини в Україні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 вересня 2024 року у справі № 345/4026/13-ц (провадження № 61-13545св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122061777>.

5.2. Розірвання шлюбу і правило зворотного відсилання

Враховуючи, що позивач є громадянином США, а відповідач – громадянкою України, у сторін відсутній спільний особистий закон подружжя та ними спільно не обрано право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, останнім місцем спільного проживання подружжя є США, де продовжує проживати позивач, відповідач на момент подання позову про розірвання шлюбу проживала в Україні, беручи до уваги норми частини другої статті 9, статті 60 Закону України «Про міжнародне приватне право», Верховний Суд погодився з висновками судів щодо застосування до спірних правовідносин норм матеріального права України. У зв'язку з колізією норм національного законодавства України та права США, Верховний Суд керувався правилами зворотного відсилання, оскільки суди встановили, що спір стосується особистого та сімейного статусу фізичної особи

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу. Заочним рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, зареєстрований у відділі державної реєстрації актів цивільного стану Білоцерківського міського управління юстиції у Київській області, розірвано.

Рішення судів мотивовано тим, що сторони з 2014 року проживають окремо, в різних країнах, кроків до примирення не вчиняли, відновлювати відносини позивач не бажає, подальше спільне життя сторін і збереження їхнього шлюбу є недоцільним, і це суперечить інтересам позивача.

Залишаючи рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін, Верховний Суд виснував, що, визначаючи матеріальне право якої держави підлягає застосуванню національним судом під час вирішення спору про розірвання шлюбу з іноземним елементом, суди мають керуватися правилами статей 60, 63 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Аналіз положень статті 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» дає підстави дійти висновку, що законодавець визначив чотири колізійні прив'язки у визначенні закону, яким має керуватися подружжя під час вирішення питання про припинення шлюбу, зокрема: 1) спільний особистий закон подружжя (*lex patrie*); 2) закон спільного місця проживання подружжя, за умови, що один із подружжя продовжує проживати у цій державі (*lex domicilii*); 3) право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином (*proper law*); 4) закон, обраний подружжям (*lex voluntatis*).

Враховуючи, що позивач є громадянином США, а відповідач – громадянкою України, то відповідно до частини першої статті 16 згаданого Закону у сторін відсутній спільний особистий закон подружжя.

Також встановлено, що подружжям спільно не обрано право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу.

Досліджуючи питання застосування колізійної прив'язки *lex domicilii*, Верховний Суд врахував, що ця норма визначає для подружжя право держави, у якій у них було спільне проживання, за умови, що один з подружжя продовжує проживати у цій державі, у разі, якщо фактичні шлюбні відносини між сторонами не припинилися.

У справі, що переглядалася, суди встановили, що на момент подання позову фактичні шлюбні відносини між подружжям припинено, останнім місцем спільного проживання подружжя є США, де продовжує проживати позивач.

За таких фактичних обставин справи відбувається відсилання національного законодавства України до застосування права США у вирішенні спору про розірвання шлюбу. Одночасно необхідно враховувати, що питання вибору права, що підлягає застосуванню при розірванні шлюбу, регламентоване у параграфі 285 Зведення колізійних норм США – Законодавства, що регулює право на розлучення (*Law Governing Right to Divorce*). Згідно з ним національне право держави постійного проживання, в якій пред'явлено позов, підлягає застосуванню для визначення права на розірвання шлюбу (*The local law of the domiciliary state in wich the action is brought will be applied to determine the right to divorce*). Отже, у законодавстві США викладена колізійна прив'язка до закону суду, який розглядає спір (*lex fori*).

Отже, правові норми США при вирішенні питання щодо розірвання шлюбу закріплюють колізійну прив'язку до закону суду (*lex fori*), що передбачає застосування законодавства держави, суд якої вирішує справи про розірвання шлюбу, за умови постійного проживання хоча б одного з подружжя на території цієї держави.

За загальним правилом частини першої статті 9 Закону України «Про міжнародне приватне право» будь-яке відсилання до права іноземної держави має розглядатися як відсилання до норм матеріального права,

яке регулює відповідні правовідносини, виключаючи застосування його колізійних норм, якщо інше не встановлено законом.

Із наведеного загального правила наявний виняток: відповідно до частини другої статті 9 Закону України «Про міжнародне приватне право» у випадках, що стосуються особистого та сімейного статусу фізичної особи, зворотне відсилання до права України приймається. Отже, Верховний Суд дійшов висновку про те, що суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, правильно застосував до спірних правовідносин норми матеріального права України.

У зв'язку з колізією норм національного законодавства України та права США Верховний Суд керується правилами зворотного відсилання, оскільки суди встановили, що спір стосується особистого та сімейного статусу фізичної особи. Також Верховний Суд врахував суперечливу поведінку заявника та додатково зазначив, що до спірних правовідносин у визначенні підстав для припинення шлюбу підлягає застосуванню законодавство України за прив'язкою *lex fori*.

Оскільки ОСОБА_2 на момент подання позову про розірвання шлюбу проживала на території України, а ОСОБА_1, звертаючись до Білоцерківського міськрайонного суду Київської області, визнав юрисдикцію цього суду для вирішення спору про розірвання шлюбу, тому суд першої інстанції обґрунтовано відкрив провадження у справі про розірвання шлюбу за зареєстрованим місцем проживанням відповідача та розглянув справу по суті, що відповідає вимогам пункту 2 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 липня 2020 року у справі № 357/12676/18 (провадження № 61-1549св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90591497>.

Глава VI. Колізійні норми спадкового права (статті 70–72)

Відповідно до статті 71 Закону України «Про міжнародне приватне право» спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – правом України. Оскільки заяву про прийняття спадщини на нерухоме майно ОСОБА_1 в Україні не подавала, тому відсутні підстави вважати, що вона успадкувала належну за життя ОСОБА_5 квартиру

ОСОБА_1 звернулася з позовом до ОСОБА_2 та ОСОБА_3 про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним, який мотивовано тим, що вона прийняла спадщину після смерті свого двоюрідного брата та отримала свідоцтво про право на спадщину за законом, відповідно до якого успадкувала

1/2 частку належних ОСОБА_5 грошових вкладів, проте йому також на праві власності належала трикімнатна квартира, яка була відчужена на підставі договору купівлі-продажу, укладеного від імені померлого ОСОБА_2, який діяв на підставі довіреності, посвідченої третім секретарем з консульських питань Посольства України в Китайській Народній Республіці. Вважала, що оспорюваний правочин від імені ОСОБА_5 був укладений на підставі довіреності, яка є недійсною у зв'язку з припиненням представництва на підставі пункту 6 частини першої статті 248 ЦК України.

Задовольняючи позов, суди першої та апеляційної інстанцій зазначили, що у зв'язку зі смертю ОСОБА_5 його цивільні права та обов'язки припинено, а тому також припинилась дія довіреності, яка була видана ним на ім'я ОСОБА_2. Таким чином, суд обґрунтовано визнав недійсним договір купівлі-продажу спірної квартири, укладений на підставі припиненої довіреності.

Скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій та відмовляючи у задоволенні позову, Верховний Суд у складі ОП КЦС врахував, що ОСОБА_5 помер у м. Москві та ОСОБА_1 зверталась до нотаріальних органів м. Москви з відповідною заявою про прийняття спадщини, але лише в частині грошових вкладів. Свідectво про право на спадщину ОСОБА_1 отримала у нотаріальній конторі Російської Федерації. Будь-яких доказів того, що ОСОБА_1 зверталась до нотаріуса за місцезнаходженням спірного нерухомого майна із заявою про прийняття спадщини відносно нього в передбачений законом строк, матеріали справи не містять.

Спадкування права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, регулюється правом України. У випадку коли спадкодавець на час смерті проживав за межами України, і до складу спадщини входять права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, прийняття спадщини відбувається у спосіб звернення спадкоємця з відповідною заявою до компетентного органу, уповноваженого на вчинення нотаріальних дій, за місцем знаходження нерухомого майна, тобто в Україні. Подання заяви про прийняття спадщини за законодавством Російської Федерації не звільняє спадкоємця від подання заяви про спадкування за місцем знаходження нерухомого майна, як це передбачено статтею 71 Закону України «Про міжнародне приватне право» та статтею 1269 ЦК України.

Оскільки заяву про прийняття спадщини на нерухоме майно ОСОБА_1 в Україні не подавала, тому відсутні підстави вважати, що вона успадкувала належну за життя ОСОБА_5 квартиру. Оскільки ОСОБА_1 не вважається такою, що прийняла у спадщину спірне нерухоме майно, яке перебуває на території України, й не була стороною оспорюваного договору купівлі-продажу, то оспорюваним правочином її права та інтереси не порушені.

Відсутність порушеного права ОСОБА_1 є самостійною підставою для відмови в позові.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2023 року у справі № 398/1796/20 (провадження № 61-432сво22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109871518>.

Особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є (частина перша статті 16 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Іноземці та особи без громадянства мають цивільну правоздатність в Україні нарівні з громадянами України, крім випадків, передбачених законом або міжнародними договорами України (частина друга статті 17 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Судом встановлено, що ЦК України, як основний регулятор спадкових відносин, не містить жодних обмежень чи заборон, щоб суб'єктом права на обов'язкову частку був іноземець. Проте іноземець як суб'єкт права на обов'язкову частку має бути непрацездатним в розумінні закону тієї держави, громадянином якої він є. Як наслідок, для визначення того, чи є іноземець непрацездатним не можуть застосовуватися норми публічних українських законів

ОСОБА_1 звернулась до суду з позовом до ОСОБА_2, яка діє в своїх інтересах та інтересах неповнолітніх дітей ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, Товариства з обмеженою відповідальністю «Торгівельний центр «ЦУМ» про визнання права власності в порядку спадкування, мотивуючи його тим, що за життя її мати склала заповіт, за умовами якого заповіла їй квартиру та гараж, інше майно заповіла її брату ОСОБА_8. Після смерті матері вона та брат в установлений законом строк звернулися до нотаріальної контори із заявами про прийняття спадщини. Приватний нотаріус видав їй свідоцтво про право на спадщину за заповітом, її брат за життя право власності на спадкове майно не оформив.

Вказувала, що протягом останніх років вона проживала разом з матір'ю, оскільки вона потребувала допомоги та догляду, на час відкриття спадщини вона була непрацездатною особою у зв'язку з досягненням 57 років, а отже має право на обов'язкову частку. Просила визнати за нею право власності в порядку спадкування після смерті матері на вказане нею майно.

Справу суди розглядали неодноразово.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції зазначив, що позивачка, будучи громадянкою Сполучених Штатів Америки, на час смерті ОСОБА_7 не досягла пенсійного віку, мала бізнес в США та сплачувала податки, а тому не набула статусу непрацездатної особи. Позивачка не надала до суду документів або фактів, які б підтвердили набуття нею статусу непрацездатної особи в Україні, а Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування» не може бути до неї застосований, так як вона не є громадянкою України.

За результатами нового розгляду справи постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та позов задоволено частково.

Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що позивачка на час смерті ОСОБА_7 була непрацездатною, тому має право на обов'язкову частку у спадковому майні, щодо якого спадкодавець залишила заповідальне розпорядження. З урахуванням викладеного апеляційний суд дійшов висновку про доведеність та обґрунтованість позовних вимог, оскільки іншим шляхом, аніж в судовому порядку, позивач позбавлена можливості набутти право власності на обов'язкову частку у спадковому майні, враховуючи, що наявний заповіт на ім'я ОСОБА_8.

Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду скасував постанову апеляційного суду, змінив рішення суду першої інстанції, виклав його мотивувальну частину в редакції своєї постанови. Виснував, що цивільні права та обов'язки можуть мати не лише громадяни України, а й іноземці. ЦК України, як основний регулятор спадкових відносин, не містить жодних обмежень чи заборон, щоб суб'єктом права на обов'язкову частку був іноземець. Проте іноземець як суб'єкт права на обов'язкову частку має бути непрацездатним в розумінні закону тієї держави, громадянином якої він є. Як наслідок, для визначення того, чи є іноземець непрацездатним, не можуть застосовуватися норми публічних українських законів.

Суд першої інстанції встановив, що позивач як громадянка США не є непрацездатною особою в розумінні закону цієї держави. Втім суд першої інстанції помилково вважав, що для визначення того, чи є іноземець непрацездатним, можуть застосовуватися норми публічних українських законів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 січня 2025 року у справі № 638/7132/15-ц (провадження № 61-18013свп23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125326107>.

Розділ III. Міжнародний цивільний процес (статті 73–82)

Глава I. Міжнародна підсудність: поняття, види, порядок встановлення

1.1. Поняття і види міжнародної підсудності. Порядок встановлення підсудності цивільної справи з іноземним елементом

У міжнародному цивільному процесі під підсудністю цивільних справ за участю іноземних осіб (міжнародною підсудністю) розуміють компетенцію судових органів тієї чи іншої держави щодо розгляду та вирішення певних категорій цивільних справ з іноземним елементом

і здійснення окремих процесуальних дій стосовно іноземного елемента. Тому спочатку необхідно вирішити питання про те, чи підлягає розгляду конкретна справа на території держави, до суду якої звернувся заявник, а вже потім має бути визначений конкретний суд, наділений повноваженнями вирішувати подібні цивільні справи.

Зі змісту статті 497 ЦПК України, статей 4-1, 75–77 Закону України «Про міжнародне приватне право» вбачається, що при визначенні підсудності цивільних справ за участю іноземного елемента можуть мати місце договірна, загальна, альтернативна та виключна підсудність.

У справі, що переглядалася, у трудовому договорі сторони погодили юрисдикцію розгляду спорів судом держави, під прапором якої плаває судно, у зв'язку із чим суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про закриття провадження у справі

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до компанії «Helikon Shipping Enterprises Ltd» («ХЕЛІКОН ШИППІНГ ЕНТЕРПРАЙЗИС ЛТД»), товариства з обмеженою відповідальністю Морська агенція «Адріатіко-Бриг» про відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я. Позовну заяву мотивовано тим, що він працював згідно із договором про працевлаштування моряка на посаді матроса на судні «Aetolia» (прапор Барбадос), роботодавцем за трудовим контрактом вказано компанію «Helikon Shipping Enterprises Ltd». Під час виконання робіт на судні він отримав травму, а відповідно до експертно-лікарського висновку наслідки виробничої травми призвели до формування стійкої непрацездатності, при цьому за станом здоров'я він не є придатним для подальшої праці у морі.

Ухвалою суду першої інстанції провадження у справі закрито, оскільки умовами договору про працевлаштування моряка передбачено, що умови, викладені в цьому документі, підпадають під дію чинних положень держави, під прапором якої плаває судно, а також будь-які суперечки щодо умов цього договору вирішуються відповідно до законів держави, під прапором якої плаває судно. Враховуючи, що відповідно до договору судно «Aetolia» плаває під прапором Барбадос, то будь-які суперечки, що виникають між сторонами договору, вирішуються відповідно до матеріального права Барбадоса, і спір має вирішуватися виключно судами Барбадоса.

Апеляційний суд скасував ухвалу суду першої інстанції та направив справу до суду першої інстанції для продовження розгляду, посилаючись на те, що з урахуванням предмета заявленого позову (про відшкодування шкоди), відомостей про місце проживання позивача в Україні та місцезнаходження одного з відповідачів в Україні, дані обставини, визначені у пункті 5 частини 1

статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», свідчать про підсудність заявленого ОСОБА_1 позову судам України.

Верховний Суд, скасовуючи постанову апеляційного суду та залишаючи в силі ухвалу суду першої інстанції, зазначив, що суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що позивач та роботодавець компанія «Helikon Shipping Enterprises Ltd» домовились розглядати спори, пов'язані з виконанням умов вказаного договору, у судах Барбадоса.

Апеляційний суд на вказане уваги не звернув та не врахував, що в даному випадку позивач звернувся до суду з позовом про стягнення компенсації у зв'язку із травмою з роботодавця на підставі трудового договору, умовами якого сторонами погоджено юрисдикцію розгляду спорів судом держави, під прапором якої плаває судно.

Відсутність в договорі про працевлаштування моряка вказівки на певний суд Барбадосу, компетентний розглядати справи, не свідчить про те, що сторонами не досягнуто згоди щодо договірної підсудності.

Отже, враховуючи, що на час отримання травми позивач працював на посаді матроса на судні «Aetolia» (прапор Барбадос), умовами трудового договору, на підставі якого позивач заявляє до стягнення суму компенсації, передбачено, що умови, викладені у цьому документі, підпадають під дію чинних положень держави, під прапором, якої плаває судно, а також будь-які суперечки щодо умов цього договору вирішуються відповідно до законів держави, під прапором якої плаває судно, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про закриття провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України.

Наведене відповідає правовій позиції Верховного Суду, викладеній у постановках від 23 жовтня 2019 року у справі № 520/6548/17 (провадження № 61-46850св18), від 11 грудня 2019 року у справі № 520/6550/17 (провадження № 61-43102св18), від 22 січня 2020 року у справі № 520/6549/17 (провадження № 61-6846св19), яку не врахував апеляційний суд.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 травня 2023 року у справі № 947/18611/21(провадження № 61-12853св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110749272>.

У міжнародному праві категорія «підсудність» застосовується для визначення розподілу як компетенції між судами існуючої в державі системи розгляду цивільних справ, так і компетенції судів щодо вирішення справ з іноземним елементом, тобто міжнародної підсудності.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що в даному випадку вимоги позивача про розірвання шлюбу з громадянином Японії та визначення місця проживання дитини,

народженої на території Японії, не можуть бути предметом розгляду в суді на території України, оскільки такий не є «судом, установленим законом»

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2, третя особа – управління – служба у справах дітей Шевченківської районної у м. Дніпрі ради, про розірвання шлюбу, стягнення аліментів та визначення місця проживання дитини. Позовну заяву мотивовано тим, що з 2005 року сторони перебували у шлюбі, який був зареєстрований на території Японії, з 2005 року і до останнього часу позивачка з відповідачем проживали в Японії, де народилася їхня донька ОСОБА_3, що підтверджується витягом з книги посімейного запису префектури Канагава району Нака, м. Йокогама.

Ухвалою суду першої інстанції провадження у справі в частині вимог про розірвання шлюбу та визначення місця проживання дитини закрито. Роз'яснено позивачу можливість звернення до суду з позовом щодо розірвання шлюбу та визначення місця проживання дитини до компетентного органу Японії. Прийнято до свого провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення аліментів.

Закриваючи провадження у справі в частині позовних вимог про розірвання шлюбу та визначення місця проживання дитини, суд першої інстанції зазначав, що відповідно до норм Закону України «Про міжнародне приватне право» в судовій установі на території України можуть розглядатися вимоги позивача у справі з іноземним елементом, яка мешкає в Україні, щодо сплати аліментів. Розгляд вимог позивачки за її місцем проживання в Україні про розірвання шлюбу, який укладено уповноваженими органами іншої держави, та про визначення місця проживання дитини, яка мешкає із нею в Україні, не передбачено. Так, останнім спільним місцем проживання подружжя є Японія, і відповідач продовжує мешкати в Японії, а тому спільним особистим законом подружжя є право Японії. Крім того, народження дитини, місце проживання якої прохає визначити позивачка, відбулося у Японії, через що в силу вимог пункту 7 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» вказана вимога також не може бути предметом розгляду в суді на території України.

Постановою апеляційного суду ухвалу суду першої інстанції в частині закриття провадження у справі залишено без змін.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій в частині закриття провадження у справі щодо вимог про розірвання шлюбу та визначення місця проживання дитини, зазначивши, що між Україною та Японією немає міжнародного договору у сфері правової допомоги у сімейних

справах, тому суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків, що оскільки відповідач є громадянином іншої держави, процесуальні питання, пов'язані з вирішенням спору, регулюються Законом України «Про міжнародне приватне право».

У міжнародному праві категорія «підсудність» застосовується для визначення розподілу як компетенції між судами існуючої в державі системи розгляду цивільних справ, так і компетенції судів щодо вирішення справ з іноземним елементом, тобто міжнародної підсудності.

Таким чином, суди, вирішуючи питання про належність справи до їх компетенції, зобов'язані з'ясувати, в судах якої країни відповідно до міжнародних зобов'язань України підлягає розгляду справа з іноземним елементом.

Лише у разі, якщо спір підлягає вирішенню в судах України, підсудність справи визначається за правилами, встановленими статтями 27, 28 ЦПК України.

Суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованих висновків, що вимоги позивача про розірвання шлюбу з громадянином Японії та визначення місця проживання дитини, народженої на території Японії, не можуть бути предметом розгляду в суді на території України, оскільки такий не є «судом, установленим законом».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 квітня 2022 року у справі № 200/421/19 (провадження № 61-6949св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104282897>.

ЦПК України передбачає загальну, територіальну та виключну підсудність. У той же час Закон України «Про міжнародне приватне право» (статті 75–77) передбачає договірну, загальну, альтернативну та виключну підсудність.

Апеляційний суд обмежився лише посиланням на те, що сторонами трудового договору визначено договірну підсудність, яку і слід брати до уваги, проте не перевірів винятки, за яких позов не може бути залишено без розгляду, зокрема з урахуванням того, що позивач вже звертався до Окружного суду округу Кук, Іллінойс

Компанія «INAVANTE, LLC» (США) звернулася до суду з позовом до ОСОБА_1 про стягнення грошового відшкодування, передбаченого умовами трудового договору, у зв'язку із розірванням працівником договору з роботодавцем до завершення дворічного терміну.

Суд першої інстанції задовольнив позов, посилаючись на те, що відповідач пропрацював у компанії «INAVANTE, LLC» загалом приблизно 4,5 місяці, що становить період менше 1 року з дня працевлаштування, а тому відповідно до підпункту 1 пункту 13 трудового договору зобов'язаний сплатити на користь компанії «INAVANTE, LLC» грошове відшкодування у розмірі 20 000,00 дол. США.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, позов компанії «INAVANTE, LLC» (США) до ОСОБА_1 про стягнення коштів залишено без розгляду.

Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що сторони договору досягли домовленості про розгляд будь-яких суперечок між ними, що виникають з укладеного договору, виключно в Окружному суді округу Кука, Іллінойс, така домовленість не суперечить Закону України «Про міжнародне приватне право», є дійсною, тому, враховуючи автономію волі учасників правовідносин, суд першої інстанції не вправі був розглядати спір, а мав би залишити поданий позов без розгляду.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, посилаючись на те, що у міжнародному праві категорія «підсудність» застосовується для визначення розподілу як компетенції між судами існуючої в державі системи розгляду цивільних справ, так і компетенції судів щодо вирішення справ з іноземним елементом, тобто міжнародної підсудності.

За приписами пунктів 1 і 2 частини першої статті 76 Закону суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках: якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону; якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача.

Залишаючи позовну заяву без розгляду на підставі пункту 12 частини першої статті 257 ЦПК України, апеляційний суд обмежився лише посиланням на те, що сторонами трудового договору визначено договірну підсудність, яку і слід брати до уваги.

Водночас, апеляційний суд не перевіряв винятки, визначені в наведеному пункті частини першої статті 257 ЦПК України, за яких позов не може бути залишено без розгляду, а саме: угода суперечить закону або міжнародному договору України, є недійсною, втратила чинність або не може бути виконана.

З матеріалів справи слідує, що сторонами не заперечується той факт, що позивач вже звертався до Окружного суду округу Кук, Іллінойс. Проте апеляційний суд не з'ясував предмету і підстав заявленого позову та результатів розгляду такого спору.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 грудня 2020 року у справі № 127/26268/18 (провадження № 61-15816св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93336386>.

У разі якщо відповідачем є іноземна юридична особа, то позивач зобов'язаний подати до суду докази, які підтверджують поширення компетенції судів України на розгляд такої справи, зокрема, що відповідач знаходиться на території України (у тому числі, його філії або представництва), а також наявне його рухоме і нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, та інші, передбачені статтею 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», підстави визначення підсудності справ судам України або передбачені статтею 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» підстави виключної підсудності судам України спорів з іноземним елементом

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ANEX TOURISM WORLDWIDE DMCC про захист прав споживачів, розірвання договору та стягнення коштів, посилаючись на те, що, перебуваючи на відпочинку в місті Дубаї Об'єднаних Арабських Еміратів (далі ОАЕ), він сплатив ANEX TOUR через представника Svitlana Nuzhna за екскурсію, проте згодом надіслав Svitlana Nuzhna повідомлення про розірвання договору та просив повернути сплачені грошові кошти, однак отримав відмову.

Ухвалою суду першої інстанції позовну заяву ОСОБА_1 залишено без руху та надано строк для усунення недоліків, вказаних в мотивувальній частині ухвали. Підставою залишення позовної заяви без руху стало те, що позивач не надав доказів, які б давали підстави вважати, що ця справа з іноземним елементом підсудна суду України, а саме, що на території України знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача.

У подальшому ухвалою місцевого суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, позовну заяву ОСОБА_1 визнано неподаною та повернуто позивачу.

Верховний Суд ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного суду залишив без змін, посилаючись на те, що у міжнародному цивільному процесі під підсудністю цивільних справ за участю іноземних осіб (міжнародною підсудністю) розуміють компетенцію судів певної держави щодо розгляду і вирішення цивільних справ та здійснення окремих процесуальних дій щодо іноземного елемента.

Отже, спочатку необхідно вирішити питання про те, чи підлягає розгляду конкретна справа на території держави, до суду якої звернувся заявник, а вже потім має бути визначений конкретний суд, наділений повноваженнями вирішувати подібні цивільні справи.

Позивач як особа, яка вважає, що її право порушено, самостійно визначає докази, які, на його думку, підтверджують заявлені вимоги. Однак у разі, якщо відповідачем є іноземна юридична особа, то позивач зобов'язаний подати до суду докази, які підтверджують поширення компетенції судів України

на розгляд такої справи, зокрема, що відповідач знаходиться на території України (у тому числі, його філії або представництва), а також наявне його рухоме і нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, та інші передбачені статтею 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» підстави визначення підсудності справ судам України або передбачені статтею 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» підстави виключної підсудності судам України спорів з іноземним елементом.

ОСОБА_1 заявлено позов до ANEX TOURISM WORLDWIDE DMCC, проте до позовної заяви не додано докази, що справа підсудна судам України, оскільки відповідачем є іноземна юридична особа, зокрема, позивач не надав доказів, що на території України знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи, до якої пред`явлено позов.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 лютого 2022 року у справі № 344/14679/20 (провадження № 61-17175св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103886344>.

1.2. Критерії (підстави) визначення підсудності справи з іноземним елементом українському суду (ст. 76)

Оскільки ОСОБА_2 має зареєстроване місце проживання в Україні, а також має в Україні зареєстроване на праві власності нерухоме майно, тому справа є підсудною національним судам України, що відповідає пункту 2 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», частині першій статті 27 ЦПК України

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 про стягнення боргу у зв'язку із неналежним виконанням відповідачем своїх зобов'язань за договорами позики.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, врахував, що ОСОБА_2 ухиляється від виконання грошових зобов'язань за договорами позики, а також не спростував розрахунок заборгованості, наданий позивачем.

Враховуючи, що відповідач ОСОБА_2 є громадянкою України та зареєстрована за адресою: АДРЕСА_1, суд першої інстанції дійшов висновку, що позивач звернувся до суду з позовом без порушення підсудності.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанції, вказавши, що, визначаючи підсудність справи з іноземним елементом, судам України, потрібно керуватися загальними правилами, визначеними у статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлені підстави визначення підсудності

справ судам України, зокрема, суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у випадках, якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача.

Оскільки ОСОБА_2 має зареєстроване місце проживання за адресою: АДРЕСА_1, а також має в Україні зареєстроване на праві власності нерухоме майно, тому справа є підсудною національним судам України, що відповідає пункту 2 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», частині першій статті 27 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 522/3693/19 (провадження № 61-9172св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102941222>.

Для визначення наявності компетенції національних (українських) судів щодо розгляду справи важливими є дві обставини.

По-перше, поведінка відповідача, який, будучи обізнаним про розгляд справи в українському суді, не заперечував проти юрисдикції цього суду.

По-друге, дата відкриття провадження у справі Рівненським районним судом Рівненської області.

Апеляційний суд помилково послався на норму статті 41 Закону України «Про міжнародне приватне право», який був доповнений на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду», що набрав чинності 15 жовтня 2022 року, тобто вже після відкриття провадження у цій справі Рівненським районним судом Рівненської області.

Відповідно до частини першої статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися

ЗАТ «Термоліта» звернулось до суду з позовом до ОСОБА_1 про відшкодування шкоди, завданої працівником під час виконання трудових обов'язків.

Позовну заяву мотивовано тим, що внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, яка сталась на території Іспанії, внаслідок протиправних дій водія ОСОБА_1, який перебував у трудових правовідносинах із ЗАТ «Термоліта» та керував належним товариству транспортним засобом (вантажний автомобіль з причепом), був пошкоджений інший транспортний засіб. На момент ДТП

ОСОБА_1 перебував у стані алкогольного сп'яніння та його визнано винним у ДТП.

Компанія «Balcia Insurance SE», яка працює у Литовській Республіці через філію й застрахувала цивільно-правову відповідальність ЗАТ «Термоліта», виплатила потерпілій особі страхове відшкодування та витрати, пов'язані з адмініструванням страхового випадку. ЗАТ «Термоліта» сплатило страховику збитки та вважає, що має право на стягнення шкоди з винної у ДТП особи на підставі статті 1191 ЦК України.

Рішенням суду першої інстанції відмовлено у задоволенні позову з урахуванням недоведеності позовних вимог, зокрема того, що заявлена до стягнення сума є шкодою, заподіяною відповідачем внаслідок ДТП.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та закриття провадження у справі, посиляючись на те, що спір виник з трудових відносин, а умовами трудового договору, укладеного між ЗАТ «Термоліта» та ОСОБА_1, передбачено вирішення всіх спорів, що виникають з цього договору, в суді Литовської Республіки відповідно до права Литовської Республіки, тому заявлений ЗАТ «Термоліта» спір не підпадає під юрисдикцію судів України.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та направив справу до апеляційного суду для продовження розгляду, зазначивши, що пунктом 1 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначено, що суди розглядають будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках, зокрема якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону.

Статтею 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначені випадки виключної підсудності справ з іноземним елементом судам України.

Верховний Суд звертає увагу, що для визначення наявності компетенції національних (українських) судів щодо розгляду цієї справи важливими є дві обставини.

По-перше, поведінка відповідача, який, будучи обізнаним про розгляд справи в українському суді, не заперечував проти юрисдикції цього суду.

По-друге, дата відкриття провадження у справі Рівненським районним судом Рівненської області.

Перша обставина пов'язана зі статтею 21 Договору між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, за змістом якої за наявності письмової угоди сторін, щодо визначення компетентного суду, суд за місцем проживання відповідача припиняє провадження по справі за його заявою, якщо така заява зроблена до подання заперечень по суті позову.

Друга обставина пов'язана із датою набрання чинності для України Конвенцією про угоди про вибір суду.

Закриваючи провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України, апеляційний суд не звернув уваги, що провадження у справі було відкрито ухвалою Рівненського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 року, тобто до того, як Конвенція про угоди про вибір суду набрала чинності для України.

Відповідач ОСОБА_1, який є громадянином України та має зареєстроване місце проживання на території України, отримав копію ухвали про відкриття провадження у справі та був обізнаний про суть спору, переданого ЗАТ «Термоліта» на вирішення суду, що вбачається із його звернень, поданих до суду першої інстанції, однак заяв про закриття провадження у справі через відсутність в українського суду компетенції ОСОБА_1 до суду жодної з інстанцій не подавав.

Сукупність цих двох обставин свідчить про наявність в українських судів компетенції щодо вирішення розглядуваної справи по суті.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 квітня 2024 року у справі № 570/240/22 (провадження № 61-13687св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118688794>.

1.3. Підсудність справ щодо відібрання дитини

Суд врахував, що спір стосується правовідносин між дитиною та батьками, водночас одна із сторін (батько) проживає за межами України, що виключає безумовну підсудність цього спору судам України за правилами статей 75, 77 Закону України «Про міжнародне приватне право», оскільки на момент відкриття провадження у справі відповідач вже постійно не проживав на території України.

Водночас відповідно до статті 9 Конституції України, статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України», частини другої статті 3 ЦПК України якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору України.

У цій справі суди дійшли обґрунтованих висновків, що юрисдикція суду України (попереднього звичайного місця проживання дитини) з вирішення цього спору у зв'язку з набуттям дитиною нового постійного місця проживання не припинилась

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2, в якому просила відібрати малолітнього сина ОСОБА_3 у батька ОСОБА_2 без позбавлення батьківських прав і повернути матері ОСОБА_1; визначити місце проживання малолітнього

сина ОСОБА_3 разом з матір'ю; надати дозвіл на постійне проживання малолітнього сина ОСОБА_3 із матір'ю у Швейцарії шляхом надання дозволу на оформлення документів на проживання малолітнього разом із матір'ю у країнах Європейського союзу та країнах Шенгенської зони, у тому числі й Швейцарії, без дозволу батька.

Позовні вимоги обґрунтовано тим, що позивач перебувала у шлюбі з відповідачем, під час якого народився їх син. Рішенням суд від 30 травня 2018 року шлюб між сторонами розірвано, визначено місце проживання малолітнього ОСОБА_3 із матір'ю. У червні 2022 року вона надала свою згоду на виїзд дитини за межі України, до Республіки Польща, Королівства Швеція, країн-членів Європейського союзу або Шенгенської зони та у зворотному напрямку в період з 29 червня 2022 року до 30 вересня 2022 року у супроводі діда і баби, проте після закінчення терміну перебування за кордоном дитина залишилась у Королівстві Швеція разом із батьком за невідомою матері адресою. Вказувала, що вона не давала згоди на проживання дитини разом із батьком в Королівстві Швеція, отже, без згоди матері дитини було змінено місце проживання її малолітнього сина ОСОБА_3.

ОСОБА_2 подав зустрічну позовну заяву, в якій просив визначити місце проживання малолітнього ОСОБА_3 разом із батьком ОСОБА_2 до досягнення дитиною 14 років, оскільки він створив всі належні та достатні умови для проживання сина з ним у Швеції, малолітній ОСОБА_7 висловлює свою згоду на проживання із ним, а мати ОСОБА_1 не надала доказів про можливість створення умов для проживання з дитиною у Швейцарії.

Рішенням суду першої інстанції провадження у справі за позовом ОСОБА_1 в частині вимог про визначення місця проживання дитини та за зустрічним позовом ОСОБА_2 закрито. Відібрано малолітню дитину ОСОБА_3 у батька ОСОБА_2 без позбавлення його батьківських прав і повернуто матері ОСОБА_1. Надано дозвіл на виїзд за кордон та оформлення документів на проживання малолітньої дитини ОСОБА_3 разом з матір'ю ОСОБА_1 за кордоном без згоди батька ОСОБА_2.

Закриваючи провадження у справі в частині первісних та зустрічних вимог про визначення місця проживання дитини, суд першої інстанції зазначив, що рішенням суду вже визначене місце проживання малолітнього ОСОБА_3 із матір'ю та відмовлено у задоволенні позову про визначення проживання із батьком ОСОБА_2.

Задовольняючи позов в іншій частині, суд керувався тим, що саме в Україні дитина мала звичне місце проживання разом з матір'ю протягом більше 7 років до виїзду за кордон. ОСОБА_7 не адаптувався до нового середовища та утримується батьком на території Швеції менше одного року, а тому не можна вважати, що дитина прижилися за новим місцем проживання, тобто воно стало новим постійним та звичайним.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні позовних вимог, посилаючись на те, що дитина фактично не має зв'язку з країною, в якій було визначено його місце проживання, про що також свідчать і обставини позову і пояснення сторін щодо відсутності наміру повернення дитини в Україну.

Апеляційний суд також вказував, що не можна вважати правильним вимоги позову щодо відібрання дитини від батька і повернення до матері у іншу країну, відмінну від країни постійного проживання – України, оскільки Стокгольмський міський суд, вирішуючи спір між ОСОБА_2 та ОСОБА_1, дійшов висновку про незаконне утримання ОСОБА_7 на території Швеції, однак відхилив її заяву, оскільки ОСОБА_1 не надала доказів стабільного місця проживання у Швейцарії, а країна, де мав постійне місце проживання ОСОБА_7, знаходиться у стані війни. У цій справі дитина сторін не була неправомірно вивезена в іншу державу. Дитина була вивезена на підставі нотаріально посвідченої згоди ОСОБА_1. Відбулась зміна місця проживання дитини після неповернення її до 30 вересня 2022 року до України відповідно до згоди. Вимог про повернення до України позивач не заявляє. У вказаній справі всі сторони проживають за межами України.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду, вказавши, що підсудність судам України є виключною у справах з іноземним елементом, якщо у справі, яка стосується правовідносин між дітьми та батьками, обидві сторони мають місце проживання в Україні (пункт 2 частини першої статті 77 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Суд врахував, що спір у справі, що переглядається, стосується правовідносин між дитиною та батьками, водночас одна із сторін (батько) проживає за межами України, що виключає безумовну підсудність цього спору судам України за правилами статей 75, 77 Закону України «Про міжнародне приватне право», оскільки на момент відкриття провадження у справі відповідач вже постійно не проживав на території України.

Водночас відповідно до статті 9 Конституції України, статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України», частини другої статті 3 ЦПК України якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору України.

Підвідомчість спору стосовно відібрання (повернення) дітей у зв'язку з викраденням та незаконним утриманням регулюються міжнародно-правовими договорами про правову допомогу, з-поміж яких спеціалізованими міжнародними договорами є Гаазькі конвенції 1980 та 1996 років.

Суди дійшли обґрунтованих висновків, що юрисдикція суду України (попереднього звичайного місця проживання дитини) з вирішення цього спору

у зв'язку з набуттям дитиною нового постійного (звичайного для дітей) місця проживання не припинилась.

Водночас, встановивши, що у вказаній справі дитина сторін не була неправомірно вивезена в іншу державу, а була вивезена на підставі нотаріально посвідченої згоди позивача, відбулась зміна місця проживання дитини після неповернення її на територію України, всі сторони проживають за межами України, вимог про повернення в Україну позивач не заявляє, а Стокгольмський міський суд, вирішуючи спір, відмовив у поверненні дитини до матері, оскільки таке повернення буде суперечити інтересам неповнолітнього, Верховний Суд погодився із висновками суду апеляційної інстанції про відсутність підстав для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 листопада 2024 року у справі № 753/197/23 (провадження № 61-3573св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123601846>.

1.4. Підсудність справ щодо утримання дитини

Відповідно до частини першої статті 67 Закону України «Про міжнародне приватне право» зобов'язання щодо утримання, що виникають із сімейних відносин, регулюються правом держави, у якій має місце проживання особа, яка має право на утримання. З огляду на громадянство дітей та їх місце проживання на час ухвалення рішення про стягнення аліментів, зобов'язання щодо їх утримання регулюється правом України і за міжнародними угодами Федеративна Республіка Німеччина визнає юрисдикцію судів України й українського законодавства щодо обов'язку ОСОБА_1 утримувати неповнолітніх дітей

ОСОБА_1 звернувся до суду зі скаргою на постанову державного виконавця, в якій просив визнати дії державного виконавця щодо винесення постанови про встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України неправомірними; скасувати вказану постанову та зобов'язати уповноважених осіб скерувати відомості до Державної прикордонної служби України щодо видалення з державних баз інформації щодо тимчасового обмеження.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні скарги відмовлено, оскільки законність такої постанови за наявної заборгованості, що перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці, суд встановив, як і встановив безальтернативний обов'язок державного виконавця виносити таку постанову за наявної заборгованості у відповідному розмірі.

Скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій, Верховний Суд виснував, що відповідно до частини першої статті 67 Закону України «Про міжнародне приватне право» зобов'язання щодо утримання, що виникають із сімейних відносин, регулюються правом держави, у якій має місце проживання особа, яка має право на утримання.

Суди встановили, що ОСОБА_2 та ОСОБА_1 є батьками трьох неповнолітніх дітей: сина ОСОБА_4, доньки ОСОБА_5, доньки ОСОБА_6. Діти є громадянами України. ОСОБА_1 є громадянином Німеччини.

З огляду на громадянство дітей та їх місце проживання на час ухвалення рішення про стягнення аліментів зобов'язання щодо їх утримання регулюється правом України і за міжнародними угодами Федеративна Республіка Німеччина визнає юрисдикцію судів України й українського законодавства щодо обов'язку ОСОБА_1 утримувати неповнолітніх дітей.

Конвенція з питань цивільного процесу від 01 березня 1954 року не забороняє тимчасову заборону виїзду іноземцю з території договірної держави у випадку невиконання ним майнових зобов'язань.

Отже, громадянство ОСОБА_1 само собою не зумовлює неможливість тимчасового обмеження його права виїзду з України через невиконання майнових зобов'язань з утримання дітей.

Однак Верховний Суд не погодився з висновками судів щодо співмірності вжитих щодо боржника заходів, оскільки щодо нього в межах виконавчого провадження вже застосовано заходи примусового виконання рішення, за рахунок яких можливо повністю забезпечити погашення заборгованості зі сплати аліментів. Також суди не надали оцінки доводам заявника, що він не ухиляється від фінансового утримання дітей, аліменти сплачує також на території Німеччини (за місцем проживання дітей, їх матері та боржника).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 лютого 2025 року у справі № 693/1218/20 (провадження № 61-12271св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933069>.

1.5. Закриття провадження у справі як правовий наслідок того, що справа не може бути предметом розгляду в суді України

Заява ОСОБА_1 про встановлення факту її народження в м. Відні, Республіка Австрія, не підлягає розгляду судом України, оскільки: по-перше, юридичний факт, який просить встановити заявниця (місце її народження), ймовірно, мав місце на території іноземної держави, ця подія не мала місця на території України; по-друге, справа окремого провадження повинна стосуватися особистого статусу громадянина України, а в матеріалах справи є відомості, що ОСОБА_1 з серпня 2017 року є громадянкою Ізраїлю

ОСОБА_1 звернулася до суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, яку мотивовано тим, що 01 вересня 2020 року набули чинності зміни до законодавчого акта про громадянство Австрії. Відповідно до прийнятих змін з 01 вересня 2020 року нащадки жертв націонал-соціалізму можуть подати заяву на отримання громадянства Австрії у спрощеному порядку. Це стосується як прямих нащадків (дітей, онуків та правнуків тощо), так і прийомних дітей (на момент усиновлення вони мали бути неповнолітніми) цих жертв.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позову відмовлено, оскільки матеріали справи не містять належних, достовірних та допустимих доказів, які дають можливість встановити те, що місцем народження ОСОБА_1 є м. Відень, Республіка Австрія.

Апеляційний суд також зазначав, що ОСОБА_1 є громадянкою України, яка проживає в Ізраїлі та бажає встановити факт її народження в Республіці Австрія, у м. Відні, з метою отримання громадянства Австрії у спрощеному порядку, тобто наслідком задоволення заяви ОСОБА_1 є рішення національного суду (України), яке створить умови для реалізації нею певних особистих немайнових прав в іншій державі, оскільки рішенням національного суду буде встановлений факт (подія), що мав місце в іншій державі. Відповідно до порядку, передбаченого розділом IV ЦПК України, суди встановлюють факти, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав у межах правовідносин, що реалізуються в Україні. Також це передбачено Законом України «Про міжнародне приватне право».

Отже, оскільки ОСОБА_1 є громадянкою України, яка проживає за її межами, то ця справа є справою з іноземним елементом. Згідно з пунктами 7, 9 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» суди (України) розглядають будь-які справи з іноземним елементом у випадках, якщо дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України.

Верховний Суд, скасовуючи рішення судів першої та апеляційної інстанцій та закриваючи провадження у справі, керувався тим, що згідно з пунктами 7, 9 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» суди (України) розглядають будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках: дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України; справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України.

Викладене свідчить про те, що заява ОСОБА_1 про встановлення факту її народження в м. Відні, Республіка Австрія, не підлягає розгляду судом України, оскільки:

по-перше, юридичний факт, який просить встановити заявниця (місце її народження), ймовірно, мав місце на території іноземної держави, ця подія не мала місця на території України;

по-друге, справа окремого провадження повинна стосуватися особистого статусу громадянина України, а в матеріалах справи є відомості, що ОСОБА_1 з серпня 2017 року є громадянкою Ізраїлю.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд вважає, що оскільки ОСОБА_1 просить суд встановити факт її народження в м. Відні, Республіка Австрія, тобто цей факт, імовірно, відбувся в Республіці Австрія, то відповідно до статті 22, пунктів 7, 9 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», вказана вимога не може бути предметом розгляду в суді на території України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 грудня 2024 року у справі № 552/2490/23 (провадження № 61-4605св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123841449>.

Встановивши, що шлюб між сторонами укладений на території Федеративної Республіки Німеччина, з моменту укладення шлюбу подружжя проживало в Німеччині, відповідач з 1992 року не має в Україні зареєстрованого і постійного місця проживання, є громадянином Німеччини, договору про вибір підсудності справи за частинами 2, 3 статті 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» між сторонами не укладено, спільних неповнолітніх дітей у сторін немає, суд першої інстанції, з яким погодився і апеляційний суд, дійшов правильного висновку, що позов слід пред'являти у відповідний суд за місцем проживання відповідача, провадження у справі підлягає закриттю

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом, в якому просила розірвати шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, зареєстрований у Федеративній Республіці Німеччина в установі ЗАГСУ – Гельзенкірхен, відділ РАГС, м. Ессен.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, закрито провадження у справі, оскільки позов є таким, що не підлягає розгляду в суді України в порядку цивільного судочинства, визначеного ЦПК України.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначивши, що шлюб між сторонами укладений 26 вересня 1997 року на території Федеративної Республіки Німеччина, з моменту укладення шлюбу подружжя проживало в Німеччині, відповідач з 1992 року не має в Україні зареєстрованого і постійного місця проживання, є громадянином Німеччини, договору про вибір підсудності справи, згідно з частиною другою статті 110 ЦПК України в редакції,

чинний на момент звернення до суду з позовом, і частин 2, 3 статті 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» між сторонами не укладено, спільних неповнолітніх дітей у сторін немає, тому суд першої інстанції, з яким погодився і апеляційний суд, дійшов правильного висновку, що позов слід пред'являти у відповідний суд за місцем проживання відповідача, провадження у справі підлягає закриттю.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 травня 2020 року у справі № 760/9388/16-ц (провадження № 61-20934св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89426659>.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку, що за законодавством України ця справа є справою з іноземним елементом, а компетентним судом у цій справі є суд держави, на території якої знаходиться спірне нерухоме майно, – Королівство Іспанія, що відповідає нормам статей 38, 40, 42 Закону України «Про міжнародне приватне право»

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про поділ майна подружжя. Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, провадження у справі в частині позовних вимог щодо поділу квартири, розташованої за адресою: АДРЕСА_2; внеску ОСОБА_2 до статутного фонду торгової компанії іспанської належності під назвою «RESTAURANTE PORTO GIGLIO S.L.»; доходів, отриманих від діяльності торгової компанії іспанської належності під назвою «RESTAURANTE PORTO GIGLIO S.L.», закрито на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України.

Судові рішення мотивовано тим, що спір у цій справі виник між громадянами України стосовно поділу спільного сумісного майна подружжя, яке набуто за час зареєстрованого шлюбу та знаходиться на території Королівства Іспанія, зокрема й нерухомого майна, тому за законодавством України та укладеними нею міжнародними договорами ця справа є справою з іноземним елементом, а компетентними у справах з іноземним елементом визнаються суди держави, на території якої знаходиться спірне нерухоме майно, а отже, правом, що підлягає застосуванню до поділу цього майна, є законодавство Іспанії.

Верховний Суд залишив рішення судів першої та апеляційної інстанцій без змін, враховуючи, що сторони спору не укладали договору про визначення підсудності, тому компетентним судом у цій справі є суд держави, на території якої знаходиться спірне нерухоме майно, що відповідає нормам статей 38, 40, 42 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Детальніше з текстом постанови КЦС ВС від 12 квітня 2022 року у справі у справі № 428/11139/17 (провадження № 61-16680св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104142668>.

Глава II. Конкуренція юрисдикцій (принцип *lis alibi pendens*) (ст. 75)

2.1. Перевірка судом підстав для застосування ст. 75 Закону України «Про міжнародне приватне право»

Суду першої інстанції необхідно було перевірити підстави позовів, які пред'явлені в Норвегії та Україні, дату пред'явлення такого позову до суду іноземної держави та з огляду на це вирішити питання щодо підстав застосування частини третьої статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» до спірних правовідносин

ОСОБА_1 звернулась до суду з позовом до ОСОБА_2 про визначення місця проживання дитини. Просила суд визначити місце проживання їх спільного малолітнього сина ОСОБА_3 разом із матір'ю ОСОБА_1.

Ухвалою суду першої інстанції провадження у справі закрито на підставі пункту 6 частини першої статті 255 ЦПК України. Ухвалу мотивовано тим, що районним судом Тронделаг розглядається позов ОСОБА_7 проти ОСОБА_8 про одноосібну батьківську відповідальність відносно свого сина ОСОБА_9, який є тотожним позову про визначення місця проживання дитини, що підтверджується копією перекладу довідки районного суду Тронделаг від 19 травня 2023 року.

Постановою апеляційного суду ухвалу суду першої інстанції скасовано, справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції. Апеляційний суд зазначив, що суд першої інстанції при постановленні ухвали про закриття провадження у справі не пересвідчився у відповідності копій письмових доказів, поданих до суду, їх оригіналам та належному оформленню документів відповідно до вимог процесуального закону, а також дотримання порядку оформлення документів для їх можливого використання, запровадженого Гаазькою конвенцією 1961 року.

Верховний Суд змінив постанову апеляційного суду з урахуванням мотивів, викладених у цій постанові, зазначивши, що суду першої інстанції необхідно було перевірити підстави позовів, які пред'явлені в Норвегії та Україні, дату пред'явлення такого позову до суду іноземної держави та з огляду на це вирішити питання щодо застосування частини третьої статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» до спірних правовідносин.

На даній стадії процесу апеляційний суд правильно скасував судові рішення суду першої інстанції та направив справу до Ірпінського міського суду Київської області за встановленою підсудністю, якому, у свою чергу, необхідно врахувати

висновки, наведені у цій постанові, перевірити їх та, з урахуванням встановлених обставин, ухвалити судові рішення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 вересня 2024 року у справі у справі № 367/1853/23 (провадження № 61-4301св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121787583>.

2.2. Відмова у відкритті провадження у справі (ч. 2 ст. 75)

Суд відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, що передбачено частиною другою статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право», а також пунктом 3 частини першої статті 186 ЦПК України (принцип *lis alibi pendens*)

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом, у якому просив розірвати шлюб, укладений між ним і ОСОБА_2 17 червня 1994 року.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, відмовлено у відкритті провадження на підставі пункту 3 частини першої статті 186 ЦПК України, оскільки в провадженні Окружного суду Варшава – Прага вже перебуває справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, зазначивши, що суд відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, що передбачено частиною другою статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право», а також пунктом 3 частини першої статті 186 ЦПК України (принцип *lis alibi pendens*).

Суди встановили, що з 09 лютого 2022 року у провадженні Окружного суду Варшава – Прага у Варшаві знаходиться справа № ІС 248/22 між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, отже висновок суду першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, про відмову у відкритті провадження у справі є законним та обґрунтованим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 січня 2023 року у справі № 761/6102/22 (провадження № 61-10970св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686085>.

Ураховуючи те, що в суді Республіки Сінгапур на розгляді перебувають справи про розірвання шлюбу між ОСОБА_1 та ОСОБА_3, про встановлення опіки над ОСОБА_6, який також проживає на території Республіки Сінгапур, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про відмову у відкритті провадження

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_3, третя особа – служба у справах дітей по Немишлянському району Департаменту служб у справах дітей Харківської міської ради, про розірвання шлюбу та визначення місця проживання малолітньої дитини з матір'ю.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, відмовлено у відкритті провадження, мотивуючи тим, що справа не підсудна судам України, оскільки на розгляді Суду в сімейних справах Республіки Сінгапур перебувають справи про розірвання шлюбу між ОСОБА_1 та ОСОБА_3 та про визначення місця проживання їх малолітнього сина ОСОБА_6. Залишаючи без змін рішення судів першої та апеляційної інстанції, Верховний Суд зазначив, що сторони проживають на території Республіки Сінгапур, та ураховуючи те, що в суді Республіки Сінгапур на розгляді перебувають справи про розірвання шлюбу між ОСОБА_1 та ОСОБА_3 й про встановлення опіки над ОСОБА_6, який також проживає на території Республіки Сінгапур, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про відмову у відкритті провадження у справі на підставі пункту 3 частини першої статті 186 ЦПК України, оскільки компетентним судом з розгляду сімейних справ між сторонами є Суд в сімейних справах Республіки Сінгапур, який вирішує спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Суд відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, що передбачено частиною другою статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право».

З урахуванням фактичного місця проживання сторін та дитини, центру їхніх життєвих інтересів суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, правильно вважав, що справа не підлягає розгляду у судах України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 липня 2021 року у справі № 645/4298/19 (провадження № 61-14686ск20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98671863>.

2.3. Залишення позову без розгляду (ч. 3 ст. 75)

Встановивши, що вимоги ОСОБА_1 у поданому 10 липня 2023 року в цій справі позові щодо розірвання шлюбу між ним та ОСОБА_2 є тотожними, виникли між тими самими сторонами, про той самий предмет та з тих самих підстав, що і у справі за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, поданим 27 червня 2023 року до Шяуляйського окружного районного суду (Литва), який прийнято до розгляду, зустрічним позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу, прийнятим до розгляду цим же судом 15 листопада 2023 року, суди зробили обґрунтовані висновки про наявність правових підстав для залишення позову ОСОБА_1 без розгляду

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, позовну заяву про розірвання шлюбу залишено без розгляду. Суд першої інстанції врахував, що ОСОБА_2 27 червня 2023 року подала позов про розірвання шлюбу в суді Литовської Республіки, тобто до подання ОСОБА_1 аналогічного позову до Індустріального районного суду м. Дніпропетровська, а отже з'ясовано, що у суді іноземної держави є справа між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Тому позовна заява ОСОБА_1 підлягає залишенню без розгляду на підставі пункту 4 частини першої статті 257 ЦПК України та частини третьої статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Апеляційний суд, погоджуючись з висновком суду першої інстанції, також зазначив, що рішенням Шяуляйського окружного суду від 15 листопада 2023 року прийнято до розгляду зустрічний позов ОСОБА_1 (позивача у цій справі) до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу з вини позивача, з вирішенням інших питань, пов'язаних з розірванням шлюбу. Отже, позивач фактично скористався правом ефективного захисту своїх порушених прав, які були залишені без розгляду у цій справі, в межах справи (провадження № 2-70-3-03033-2023-8), яка ініційована за позовом ОСОБА_2 у Шяуляйському окружному суді.

Верховний Суд, залишаючи без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій, врахував, що суд залишає позов без розгляду, якщо після відкриття провадження у справі буде з'ясовано, що у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (частина третя статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Встановивши, що вимоги ОСОБА_1 у поданому 10 липня 2023 року в цій справі позові до Індустріального районного суду м. Дніпропетровська щодо розірвання шлюбу між ним та ОСОБА_2 є тотожними, виникли між тими самими сторонами, про той самий предмет та з тих самих підстав, що і у справі за позовом ОСОБА_2

до ОСОБА_1, поданим 27 червня 2023 року до Шяуляйського окружного районного суду, який прийнято до розгляду, зустрічним позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу, прийнятим до розгляду цим же судом 15 листопада 2023 року, суди зробили обґрунтовані висновки про наявність правових підстав для залишення позову ОСОБА_1 без розгляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 вересня 2024 року у справі № 202/14267/23 (провадження № 61-5770св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122118161>.

Суди не врахували, що вимоги ОСОБА_1 у заяві про повернення дитини, поданій 01 березня 2023 року до Окружного Сімейного суду Франкфурту-на-Майні у справі «Про опіку над дитиною», та вимоги ОСОБА_1 у позові, поданому 15 березня 2023 року до Дарницького районного суду міста Києва про відібрання дитини та повернення дитини за попереднім місцем проживання, є тотожними, спір виник між тими самими сторонами, про той самий предмет та з тих самих підстав, тому суди помилково розглянули спір по суті. Позов у цій справі належить залишити без розгляду згідно з пунктом 4 частини першої статті 255 ЦПК України, частиною третьою статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право»

ОСОБА_1 звернувся з позовом до ОСОБА_2, третя особа – служба у справах дітей та сім'ї Дарницької районної в м. Києві державної адміністрації, про відібрання дитини та повернення дитини за попереднім місцем проживання, який мотивовано тим, що його дружина ОСОБА_2 разом із малолітньою донькою ОСОБА_3 перетнули державний кордон України у напрямку ФРН, він як батько дитини не надавав дозволу відповідачеві у будь-якій формі на виїзд дитини за межі України. До цього часу дитина не повернулась до України, проте вона зареєстрована в м. Києві, за територіальністю місця проживання / реєстрації навчається у загальноосвітній школі, фактично заочно відвідує школу, оскільки перебуває за кордоном.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, в задоволенні позову відмовив, оскільки дитина перебуває за тимчасовим місцем проживання матері на час воєнного стану за межами України у ФРН з метою забезпечення збереження життя та здоров'я малолітньої дитини, й таке перебування відповідає інтересам дитини на час воєнного стану в Україні, для дитини матір'ю створено всі необхідні умови для життя, розвитку й морального виховання, що не спростовується позивачем.

Апеляційний суд також зазначив, що 01 березня 2023 позивач ОСОБА_1 звертався до Окружного Сімейного суду Франкфурту-на-Майні, яким було відкрито справу «Про опіку над дитиною». У позові позивач просив зобов'язати відповідача ОСОБА_2 повернути йому дитину ОСОБА_9 на підставі Конвенції

про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Відповідно до рішення Окружного Сімейного суду Франкфурту-на-Майні від 12 травня 2023 року позивачу ОСОБА_1 було відмовлено в задоволенні заяви про повернення дитини ОСОБА_3 в Україну, оскільки заявник не може вимагати видачі та повернення дитини від відповідача відповідно до пункту 1 статті 12 Конвенції. Суд вказував, що у зв'язку з бойовими діями в Україні наразі слід припустити, що існує серйозний ризик заподіяння фізичної або психічної шкоди дитині в розумінні статті 13 пункту 1-б Гаазької Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей на всій території цієї країни.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій та залишив позовну заяву без розгляду, оскільки суди не врахували, що вимоги ОСОБА_1 у заяві про повернення дитини, поданій 01 березня 2023 року до Окружного Сімейного суду Франкфурту-на-Майні у справі «Про опіку над дитиною», та вимоги ОСОБА_1 у позові, поданому 15 березня 2023 року до Дарницького районного суду міста Києва про відібрання дитини та повернення дитини за попереднім місцем проживання, є тотожними, спір виник між тими самими сторонами, про той самий предмет та з тих самих підстав, тому суди помилково розглянули спір по суті. Позов у цій справі належить залишити без розгляду згідно з пунктом 4 частини першої статті 255 ЦПК України, частиною третьою статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 вересня 2024 року у справі № 753/4392/23 (провадження № 61-2408св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121730632>.

Апеляційний суд дійшов правильного висновку про скасування рішення суду першої інстанції та залишення позову ОСОБА_3 без розгляду, оскільки на час звернення до суду з цим позовом справу за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3 про розірвання шлюбу між сторонами, визначення місця проживання дитини та стягнення аліментів на утримання дитини вже розглядав Варненський районний суд (Республіка Болгарія)

ОСОБА_3 у липні 2019 року звернувся до суду з позовом, в якому просив розірвати шлюб між ним та ОСОБА_2, зареєстрований актом за № 0002 від 18 січня 2014 року, складеним у місті Несебир, Республіка Болгарія; визначити місце проживання малолітньої дитини ОСОБА_4 разом з ним за місцем його проживання.

Суд першої інстанції позов задовольнив, розірвав шлюб між ОСОБА_3 та ОСОБА_2, укладений у місті Несебир, Республіка Болгарія. Визначив місце проживання малолітньої дитини ОСОБА_4 разом з батьком ОСОБА_3 за місцем його проживання (перебування).

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та залишив позов без розгляду, враховуючи, що у провадженні іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду, зазначивши, що суд першої інстанції відкрив провадження у справі 02 січня 2020 року. В той же час, 26 червня 2019 року Варненський районний суд (Республіка Болгарія) відкрив провадження у цивільній справі № 10925 за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3 про розірвання шлюбу, визначення місця проживання дитини ОСОБА_4, стягнення з батька аліментів на утримання дитини.

22 лютого 2021 року Варненський районний суд (Республіка Болгарія) постановив рішення про розірвання шлюбу, визначення місця проживання дитини разом з матір'ю та присудив ОСОБА_3 виплату аліментів на користь дитини ОСОБА_4.

Встановивши вказані обставини, керуючись наведеними нормами права, апеляційний суд дійшов правильного висновку про скасування рішення суду першої інстанції та залишення позову ОСОБА_3 без розгляду, оскільки на час звернення до суду з цим позовом справу за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_3 про розірвання шлюбу між сторонами, визначення місця проживання дитини та стягнення аліментів на утримання дитини вже розглядав Варненський районний суд (Республіка Болгарія).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 лютого 2022 року у справі № 320/5807/19 (провадження № 61-15056св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103056728>.

Враховуючи, що відповідач є громадянином Латвії та Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії та на час звернення позивача із позовом про розірвання шлюбу до суду першої інстанції на розгляді у іншому суді вже перебуває справа між тими самими сторонами та про той самий предмет і з тих самих підстав, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про залишення позовної заяви без розгляду

ОСОБА_3 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_6 про розірвання шлюбу.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено, шлюб розірвано.

Ухвалою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, позовну заяву залишено без розгляду, посилаючись на те, що, вирішуючи спір по суті у цивільній справі з іноземним елементом, суд першої інстанції порушив правила підсудності, передбачені статтею 75 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Верховний Суд погодився із висновками апеляційного суду, враховуючи норми статей 60, 63 Закону України «Про міжнародне приватне право», а також статті

21 Договору про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, відповідно до якої у випадку порушення провадження у справі між тими ж сторонами, про той же предмет і на тих же підставах у судах обох Договірних Сторін, компетентних відповідно до даного Договору, суд, який порушив справу пізніше, припиняє провадження.

Апеляційний суд, встановивши, що відповідач у справі є громадянином Латвії та Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії та на час звернення позивача із позовом про розірвання шлюбу до суду першої інстанції на розгляді у іншому суді вже перебуває справа між тими самими сторонами та про той самий предмет і з тих самих підстав, дійшов обґрунтованого висновку про залишення позовної заяви ОСОБА_3 без розгляду, на підставі пункту третього частини першої статті 207 ЦПК України 2004 року.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 вересня 2018 року у справі № 607/6233/16-ц (провадження № 61-19740св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76596665>.

Глава III. Міжнародна договірنا підсудність (ст. 4¹, п. 1 ст. 76)

Встановивши відсутність передбачених статтею 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» підстав для визначення підсудності справи судам України, як і відсутність передбачених статтею 77 цього Закону підстав для виключної підсудності судам України спорів з іноземним елементом, а також врахувавши, що умовами трудової угоди сторони погодили виключну юрисдикцію Високого Суду правосуддя в Лондоні, Верховний Суд дійшов висновку, що спір з приводу стягнення з Компанії «TIDEWATER CREWING LIMITED» заборгованості із заробітної плати не підсудний судам України

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Компанії «TIDEWATER CREWING LIMITED» про стягнення заробітної плати та відшкодування моральної шкоди. На обґрунтування позовних вимог зазначав, що всупереч умовам трудової угоди від 22 грудня 2016 року, відповідно до якої він виконував трудові обов'язки на борту морського судна т/х «SUTTON TIDE», компанія припинила виконання своїх обов'язків щодо сплати заробітної плати та не здійснила оплату витрат з репатріації до України, чим завдала йому моральну шкоду.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено, мотивуючи тим, що до правовідносин, які пов'язані із укладенням та виконанням угоди між громадянином України та іноземною компанією, може застосовуватись або законодавство, визначене у договорі (в даному випадку визначено англійське законодавство та погоджено звернення до Високого Суду правосуддя в Лондоні), або у випадку спору про трудові відносини

застосовується право Республіки Ангола. Тому позивач обрав неправильний спосіб захисту порушеного права, оскільки наполягав на розгляді справи відповідно до вимог КЗпП України, а суд позбавлений можливості вийти за межі позовних вимог та застосувати норми права Республіки Анголи з отриманням відповідних роз'яснень Міністерства юстиції України.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено, оскільки позивач в судовому засіданні не довів, що компанія «TIDEWATER CREWING LIMITED» порушила його права, тому його право не підлягає судовому захисту.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій та закрити провадження у справі, зазначаючи, що статтею 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначені підстави визначення підсудності справ судам України, проте у цій справі встановлено, що на території України відповідач Компанія «TIDEWATER CREWING LIMITED» не знаходиться (у тому числі, її філії або представництва), відсутнє також рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення.

Відсутні також і інші передбачені статтею 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» підстави визначення підсудності справ судам України, як і відсутні передбачені статтею 77 Закону підстави виключної підсудності судам України спорів з іноземним елементом.

Сторони в пункті 18 трудової угоди передбачили, що будь-які суперечки, які виникають у зв'язку з цією угодою, включаючи, але не обмежуючись позовами стосовно травмування або смерті, передаються на розгляд Високого Суду правосуддя в Лондоні, який має виключну юрисдикцію в таких суперечках (обидві сторони підтверджують такий вибір та погоджуються подавати позови до юрисдикції англійських судів).

З огляду на викладене спір з приводу стягнення з Компанії «TIDEWATER CREWING LIMITED» заборгованості із заробітної плати не підсудний судам України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 січня 2020 року у справі № 520/6549/17 (провадження № 61-6846св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87365513>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановах Верховного Суду від 23 жовтня 2019 року у справі № 520/6548/17 (провадження № 61-46850св18) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85269004>;

від 03 травня 2023 року у справі № 947/18611/21(провадження № 61-12853св22) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110749272>;

від 11 грудня 2019 року у справі № 520/6550/17 (провадження № 61-43102св18) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86400749>.

Глава IV. Юрисдикційний імунітет (ст. 79)

4.1. Щодо відсутності судового імунітету в Російській Федерації у справах про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої збройною агресією Російської Федерації проти України

Держава не має права посилається на імунітет у справах, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю чи життю, якщо така шкода повністю або частково завдана на території держави суду, та якщо особа, яка завдала шкоду, у цей час знаходилась на території держави суду.

Особливістю правового статусу держави як суб'єкта міжнародних відносин є наявність у неї імунітету, який ґрунтується на загальному принципі міжнародного права «рівний над рівним не має влади і юрисдикції».

Однак необхідною умовою дотримання цього принципу є взаємне визнання суверенітету країни, тож коли РФ заперечує суверенітет України та вчиняє щодо неї загарбницьку війну, жодних зобов'язань поважати та дотримуватися суверенітету цієї країни немає

ОСОБА_1, яка діє у власних інтересах та в інтересах малолітніх дітей ОСОБА_2, ОСОБА_3, звернулася до суду з позовом до Російської Федерації про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ проти України, який мотивовано тим, що внаслідок втрати чоловіка і батька ОСОБА_4, який загинув у результаті військової агресії РФ проти України, їй та її дітям завдано моральну шкоду.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено, із тих мотивів, що бути відповідачем у судах держави кожна інша суверенна держава може тільки з її явно вираженої або мовчазної згоди, висловленої через уповноважених на це осіб. Втім у цій справі немає згоди компетентних органів РФ на пред'явлення до неї позову та залучення її до участі у справі як відповідача.

Ухвалою апеляційного суду направлено Міністерству юстиції України для доручення Міністерству закордонних справ України для вручення посольству РФ в Україні запит на згоду про розгляд судом України вказаної цивільної справи; зупинено провадження в цій справі до надходження від компетентного органу іноземної держави, посольства РФ в Україні, відповіді на таке доручення або до часу ненадходження в розумні строки відповіді з моменту належного підтвердження про отримання посольством зазначених процесуальних документів.

Зупиняючи провадження у справі, апеляційний суд вказав на те, що за відсутності згоди дипломатичного представництва посольство не може набувати процесуального статусу відповідача у цивільному процесі.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, зазначивши, що частиною першою статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлено судовий імунітет, відповідно до якого пред'явлення позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьої особи, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України.

Як передбачено частиною четвертою статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право», у тих випадках, коли в порушення норм міжнародного права України, її майну або представникам в іноземній державі не забезпечується такий же судовий імунітет, який згідно з частинами першою та другою цієї статті забезпечується іноземним державам, їх майну та представникам в Україні, Кабінетом Міністрів України може бути вжито до цієї держави, її майна відповідних заходів, дозволених міжнародним правом, якщо тільки заходів дипломатичного характеру не достатньо для врегулювання наслідків зазначеного порушення норм міжнародного права.

Отже, Закон України «Про міжнародне приватне право» встановлює судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів відповідної держави на залучення її до участі у справі у національному суді іншої держави.

Водночас міжнародно-правові норми про юрисдикційний імунітет держави уніфіковано у двох конвенціях: Європейській конвенції про імунітет держав, прийнятій Радою Європи 16 травня 1972 року, та Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, прийнятій резолюцією 59/38 Генеральної Асамблеї 02 грудня 2004 року. Ці Конвенції втілюють концепцію обмеженого імунітету держави, визначають, в якій формі є можливою відмова держави від імунітету («явно виражена відмова від імунітету» на підставі укладеного міжнародного договору чи контракту, або «відмова від імунітету, яка передбачається», коли іноземна держава вступає у судовий процес і подає зустрічний позов у суді іноземної держави), а також закріплюють перелік категорій справ, у яких держава не користується імунітетом у суді іншої держави-учасниці.

Як Європейська конвенція про імунітет держав 1972 року (стаття 11), так і Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року (стаття 12) передбачають, що Договірна держава не може посилатися на імунітет від юрисдикції при розгляді справи в суді іншої Договірної держави, який зазвичай має компетенцію розглядати справи, які стосуються грошової компенсації (відшкодування) у разі смерті чи заподіяння тілесного ушкодження

особі чи заподіяння шкоди майну або його втрати в результаті дій чи бездіяльності держави, якщо така дія чи бездіяльність мали місце повністю або частково на території держави суду.

Україна не є учасницею жодної із цих Конвенцій. Однак ці Конвенції відображають тенденцію розвитку міжнародного права щодо визнання того, що існують певні межі, в яких іноземна держава має право вимагати імунітет у цивільному процесі.

У рішенні від 14 березня 2013 року у справі «Олейніков проти Росії» ЄСПЛ вказав, що положення Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року застосовуються «відповідно до звичаєвого міжнародного права, навіть якщо ця держава не ратифікувала її», і Суд повинен брати до уваги цей факт, вирішуючи питання про те, чи було дотримано право на доступ до суду у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції (п. 68, п. 31).

У рішенні від 23 березня 2010 року у справі «Цудак проти Литви» ЄСПЛ також визнав існування звичаєвих норм у питаннях державного імунітету, переважання в міжнародній практиці теорії обмеженого імунітету держави, але наголосив на тому, що обмеження має переслідувати законну мету та бути пропорційним такій меті.

Отже, можна дійти висновків про те, що держава не має права посилатися на імунітет у справах, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю чи життю, якщо така шкода повністю або частково завдана на території держави суду, та якщо особа, яка завдала шкоду, у цей час знаходилась на території держави суду.

Особливістю правового статусу держави як суб'єкта міжнародних відносин є наявність у неї імунітету, який ґрунтується на загальному принципі міжнародного права «рівний над рівним не має влади і юрисдикції». Однак необхідною умовою дотримання цього принципу є взаємне визнання суверенітету країни, тож коли РФ заперечує суверенітет України та вчиняє щодо неї загарбницьку війну, жодних зобов'язань поважати та дотримуватися суверенітету цієї країни немає.

Починаючи з 2014 року, загальновідомим є той факт, що РФ чинить збройну агресію проти України.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 14 квітня 2022 року про заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» визнано геноцидом Українського народу дії Збройних сил, політичного і військового керівництва Росії під час збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, а також доручено Голові Верховної Ради України спрямувати цю заяву до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав. Голові Верховної Ради України надано повноваження звернутися до Генеральної прокуратури, Міністерства

закордонних справ України та Міністерства юстиції України щодо невідкладного вжиття заходів для належного документування фактів вчинення Збройними силами Російської Федерації та її політичним і військовим керівництвом геноциду Українського народу, злочинів проти людяності, воєнних злочинів, інших тяжких злочинів на території України та ініціювання притягнення до відповідальності всіх винних осіб.

Такі дії РФ вчиняє з 2014 року та продовжує станом на момент постановлення цього рішення. Отже, після початку війни в Україні, з 2014 року суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено РФ, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни.

Верховний Суд виснував, що у цій категорії спорів (про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі, її майну, здоров'ю, життю у результаті збройної агресії РФ) іноземна держава-відповідач не користується судовим імунітетом проти розгляду судами України таких судових справ. У таких висновках Верховний Суд керувався тим, що дії іноземної держави вийшли за межі своїх суверенних прав, оскільки будь-яка іноземна держава не має права втручатися шляхом збройної агресії в іншу країну.

Отже, ухвала апеляційного суду про направлення посольству РФ запиту на згоду або незгоду про розгляд українським судом зазначеної цивільної справи, а також зупинення провадження у справі підлягає скасуванню, оскільки вчинення РФ з 2014 року збройної агресії проти України не припиняється, РФ заперечує суверенітет України, тому зобов'язань поважати та дотримуватися суверенітету цієї країни немає. А отже, і направляти до посольства цієї країни запит на згоду про участь у справі і зупиняти провадження у справі до отримання відповіді від РФ або повідомлення про вручення такого запиту не потрібно.

У зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ на територію України 24 лютого 2022 року Україна розірвала дипломатичні відносини з РФ, що, у свою чергу, з цієї дати унеможливлює направлення різних запитів та листів до посольства РФ в Україні у зв'язку із припиненням його роботи на території України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 (провадження № 61-18782св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>.

Застосування судового імунітету Російської Федерації (зокрема за частиною першою статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право») у цій справі не буде узгоджуватися із обов'язком України як держави і суду зокрема забезпечити реалізацію права позивача

на справедливий суд. З огляду на відсутність інших ефективних засобів судового захисту порушеного права позивача застосування судового імунітету Російської Федерації буде порушенням самої сутності права на справедливий суд. Також, зважаючи на військову агресію Російської Федерації, якою порушується державний суверенітет України, застосування судового імунітету Російської Федерації буде непропорційним до своєї мети.

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Російської Федерації в особі посольства Російської Федерації в Україні про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої збройною агресією Російської Федерації проти України, який мотивував тим, що негативні наслідки збройної агресії Російської Федерації проти України призвели до втрати ним житла та майна, неможливості проживати за адресою місця реєстрації та постійного проживання.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, провадження у справі закрито. Рішення мотивовано тим, що Закон України «Про міжнародне приватне право» встановлює судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів цієї держави на залучення її до участі у справі у національному суді іншої держави, зокрема як відповідача. У даному спорі Російська Федерація у відповідь на запити суду не висловила своєї згоди через уповноважених осіб або компетентні органи на розгляд цього спору в судах України.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій та передав справу до суду першої інстанції для продовження розгляду, мотивуючи тим, що дії Російської Федерації вийшли за межі її суверенних прав, оскільки будь-яка іноземна держава не має права здійснювати збройну агресію проти іншої країни. Вчинення актів збройної агресії іноземною державою не є реалізацією її суверенних прав, а свідчить про порушення зобов'язання поважати суверенітет та територіальну цілісність іншої держави – України, що закріплено у Статуті ООН. Враховуючи наведене, Російська Федерація не має підстав посилаючись на імунітет для уникнення відповідальності за заподіяні збитки майну позивача.

Верховний Суд вважає, що право ОСОБА_1 на належне та ефективне відшкодування збитків повинно бути захищене, а судовий імунітет не повинен бути перешкодою для такого відшкодування у тих виняткових обставинах, коли немає інших механізмів відшкодування.

Відповідно до обставин справи звернення до українського суду є єдиним ефективним засобом судового захисту порушених прав та законних інтересів позивача. Зараз відсутні будь-які механізми або інші міждержавні домовленості між Україною та Російською Федерацією щодо відшкодування збитків фізичним та юридичним особам, завданих внаслідок дій військової агресії Російської Федерації на території України.

За таких обставин, застосування судового імунітету Російської Федерації (зокрема за частиною першою статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право») у цій справі не буде узгоджуватися із обов'язком України як держави і суду зокрема забезпечити реалізацію права позивача на справедливий суд. З огляду на відсутність інших ефективних засобів судового захисту порушеного права позивача застосування судового імунітету Російської Федерації буде порушенням самої сутності права на справедливий суд. Також, зважаючи на військову агресію Російської Федерації, якою порушується державний суверенітет України, застосування судового імунітету Російської Федерації буде непропорційним до своєї мети.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 травня 2022 року у справі № 428/11673/19 (провадження № 61-8291св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635313>.

4.2. Вирішення питання юрисдикційного імунітету у справах за позовами громадянина України до консульства іноземної держави про звільнення та поновлення на роботі

Визначаючи, чи поширюється судовий імунітет у справі, що переглядається, суди не врахували, що предметом позову є поновлення на роботі громадянина України; місцем укладення договору та його виконання є територія держави Україна; Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові та позивач у трудовому договорі передбачили регулювання умов праці згідно з законодавством України, визначили договірну підсудність справи згідно з чинним законодавством України, а також у решті питань, не передбачених цим договором, сторони зазначали про те, що вони керуються законодавством України

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до Генерального Консульства Республіки Польща у Львові, треті особи: виконавчий комітет Львівської міської ради, Міністерство закордонних справ України, про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення коштів за час вимушеного прогулу. Позовні вимоги обґрунтовано тим, що вона працювала у Генеральному Консульстві Республіки Польща у Львові на посадах референта та перекладача. На підставі трудового договору громадянина України з іноземним елементом її прийнято на посаду перекладача за строковим трудовим договором до 31 березня 2018 року, проте 02 січня 2018 року її було ознайомлено з наказом про припинення трудового договору у зв'язку із скороченням штату працівників на підставі пункту 1 частини першої статті 40 КЗпП України. Вважає звільнення на цій підставі незаконним, оскільки у Генеральному Консульстві Республіки Польща у Львові скорочення

чисельності штату фактично не відбулося. Також разом із попередженням про наступне звільнення їй не було запропоновано інших вакантних посад, які були наявні на той час і до її звільнення.

Справу суди розглядали неодноразово.

Ухвалою суду першої інстанції закрито провадження у справі з підстав, передбачених пунктами 6, 7 частини першої статті 255 ЦПК України.

Закриваючи провадження у справі, суд першої інстанції зазначив, що відповідно до ноти KG.LWOW.027/1/2018/34-2022 від 25 травня 2022 року Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові повідомило про брак згоди Республіки Польща на участь Генерального Консульства Республіки Польща у Львові в якості відповідача в цій справі.

Постановою апеляційного суду ухвалу суду першої інстанції змінено шляхом визначення правильного посилання в мотивувальній частині ухвали на пункт 1 частини першої статті 255 ЦПК України, замість зазначених пунктів 6, 7 частини першої статті 255 ЦПК України. Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що згода компетентного органу Республіки Польща на розгляд цієї справи Шевченківським районним судом м. Львова відсутня, тому зазначений спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, що є підставою для закриття провадження у справі згідно з пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України.

Верховний Суд скасував ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного суду і направив справу до суду першої інстанції для продовження розгляду, оскільки, закриваючи провадження у справі, ані суд першої інстанції, ані апеляційний суд не звернули уваги на те, що як позивач, так і відповідач перебувають на території України, і Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові як роботодавець та позивач як працівник в пункті 34 трудового договору передбачили договірну підсудність справи згідно з чинним законодавством України.

В оцінці спірних правовідносин Верховний Суд вважає за необхідне звернути увагу на рішення у справі «Цудак проти Литви» (скарга № 15869/02) від 23 березня 2010 року, в якому ЄСПЛ дійшов висновку про те, що застосування судового імунітету держави в рамках позову щодо незаконного звільнення з боку співробітниці посольства є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. При цьому ЄСПЛ відхилив заперечення з боку уряду-відповідача щодо можливості заявниці оскаржити своє звільнення в польських судових інстанціях та вказав, що, навіть якщо припустити теоретичну можливість для заявниці звернутись до польських судових органів, такий позов не був би ані доступним, ані ефективним з огляду на те, що, будучи литовською громадянкою і працюючи в Литві в рамках контракту, що укладено

відповідно до литовського законодавства, заявниця мала би серйозні практичні труднощі, аби скористатися такою можливістю.

Визначаючи, чи поширюється судовий імунітет у справі, що переглядається, суди не врахували, що предметом позову є поновлення на роботі громадянина України; місцем укладення договору та його виконання є територія держави Україна; Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові та позивач у трудовому договорі передбачили регулювання умов праці згідно з законодавством України, визначили договірну підсудність справи згідно з чинним законодавством України, а також у решті питань, не передбачених цим договором, сторони зазначали про те, що вони керуються законодавством України.

З обставин, встановлених судами попередніх інстанцій, вбачається, що ОСОБА_1 працювала на посаді перекладача, тобто на посаді, яка не пов'язана із здійсненням державної влади. Матеріали справи не містять відомостей, які б вказували на те, що позивач виконувала роботу, пов'язану із здійсненням суверенних функцій Республіки Польща, мала доступ до конфіденційної інформації, зокрема могла знайомитися з документами, які містять державну таємницю.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 466/674/18 (провадження № 61-3929св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849248>.

Глава V. Визнання та виконання рішень іноземних судів (статті 81–82)

5.1. Визнання рішення іноземного суду про тимчасове встановлення опіки над дитиною

Керуючись нормами статті 11, частини першої статті 81 Закону України «Про міжнародне приватне право», перевіrivши підстави для відмови у визнанні в Україні рішення іноземного суду, суди попередніх інстанцій обґрунтовано визнали на території України рішення Ерлангенського окружного суду, що не підлягає примусовому виконанню, з урахуванням принципу взаємності

ОСОБА_1 звернувся із клопотанням про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, заінтересована особа – ОСОБА_2. Клопотання мотивовано тим, що рішенням Ерлангенського окружного суду від 27 березня 2023 року у сімейній справі за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_4 затверджено угоду про врегулювання спору щодо тимчасового встановлення опіки над дитиною. Відповідно до затвердженої угоди вирішено спір

щодо визначення місця проживання дитини, участі батьків у вихованні дитини, а також тимчасового встановлення опіки над дитиною та встановлено умови надання дозволу на тимчасове залишення місця проживання дитини за межі Федеративної Республіки Німеччина в Україну в супроводі одного з батьків, а саме ОСОБА_1.

Всупереч зазначеному рішенням суду заінтересована особа ОСОБА_2 не повернулась до постійного місця проживання дитини до визначеної дати, як зобов'язувалась вчинити відповідно до згаданого судового рішення. Мати також не виконує інших обов'язків, які покладені на неї згідно із судовим рішенням.

З метою захисту законних прав заявника, а також дитини ОСОБА_5, зокрема, для звернення до органів опіки та піклування, а також до суду із відповідним позовом необхідним є визнання в Україні рішення Ерлангенського окружного суду ФРН від 27 березня 2023 року.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, визнано на території України рішення від 27 березня 2023 року Ерлангенського окружного суду у сімейній справі № 4 F 350/23 за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_4 про тимчасове встановлення опіки над дитиною ОСОБА_6. Верховний Суд погодився з вказаними рішеннями судів попередніх інстанцій, зазначивши, що в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили (частина перша статті 81 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Встановивши, що між Україною та ФРН міжнародні договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах не уклалися, суд дійшов висновку, що визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, який полягає в тому, що держава, що дотримується цього принципу, надає на своїй території аналогічні права і бере на себе аналогічні зобов'язання (частина друга статті 462 ЦПК України; стаття 11 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Судами також враховано, що Україна та ФРН є Договірними Державами Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовтня 1996 року. Рішення Ерлангенського окружного суду від 27 березня 2023 року ОСОБА_2 не оскаржувалось і набрало законної сили, а також перевірено та не встановлено підстав для відмови у визнанні в Україні згаданого рішення суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 листопада 2024 року у справі № 684/388/23 (провадження № 61-5596св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123157375>.

5.2. Можливість визнання укладеної сторонами спору угоди про утримання як різновиду іноземного судового рішення

Визнання рішення іноземного суду – поширення законної сили рішення іноземного суду на територію України в порядку, встановленому законом (пункт 10 частини першої статті 1 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Згідно зі статтею 82 Закону України «Про міжнародне приватне право» визнання та виконання рішень, визначених у статті 81 цього Закону, здійснюється у порядку, встановленому законом України.

Оскільки рішення іноземного суду про стягнення аліментів та компенсаційної виплати ухвалено не в порядку спірної процедури і зазначені стягнення не визначалися судом, а в порядку судової процедури було схвалено підписану сторонами регуляторну угоду про утримання ОСОБА_3 дитини та дружини після розірвання шлюбу, колегія суддів Верховного Суду погоджується із висновком суду апеляційної інстанції, що на частину платежів на утримання неповнолітньої дитини ОСОБА_4 у розмірі 10 000,00 євро щомісячно, а також компенсаційних виплат у розмірі 30 000,00 євро щомісячно, передбачених умовами регуляторної угоди, застосовуються положення Конвенції, які регулюють угоду про утримання, та застереження, які застосувала держава Україна при ратифікації Конвенції.

Той факт, що регуляторну угоду укладено за взаємною згодою сторін, за відсутності спору та конфлікту між сторонами, свідчить про те, що цей нормативний договір за своєю суттю є угодою про утримання

У жовтні 2021 року ОСОБА_1 через свого представника звернулась до суду з клопотанням про визнання на території України та надання дозволу на примусове виконання рішення суду першої інстанції № 16 Барселони (з сімейних справ), Королівство Іспанія, № 130/2021 від 29 березня 2021 року; стягувати з ОСОБА_3 на її користь аліменти на утримання малолітньої доньки ОСОБА_4 у розмірі 10 000,00 євро щомісячно, що становить суму у гривнях відповідно до курсу Національного банку України на день ухвалення судового рішення, починаючи з дати проголошення рішення судом, а саме 29 березня 2021 року і до повноліття дитини; стягувати з ОСОБА_3 на її користь компенсаційні виплати у розмірі 30 000,00 євро щомісячно, що становить суму

у гривнях відповідно до курсу Національного банку України на день ухвалення судового рішення, починаючи з дати проголошення рішення судом, а саме 29 березня 2021 року; стягнути з ОСОБА_3 на її користь суму грошових коштів у розмірі 2 000 000,00 євро, що становить суму у гривнях відповідно до курсу Національного банку України на день ухвалення судового рішення.

Існування підстав для задоволення клопотання обґрунтовувала тим, що ОСОБА_5 добровільно не виконує рішення суду першої інстанції № 16 Барселони (з сімейних справ), Королівство Іспанія, № 130/2021, що змусило заявника звернутись в суд із цим клопотанням.

Суд першої інстанції клопотання представника ОСОБА_1 задовольнив у повному обсязі, мотивуючи відсутністю підстав для відмови у наданні дозволу на примусове виконання зазначеного рішення іноземного суду.

Апеляційний суд ухвалу суду першої інстанції скасував, клопотання залишив без задоволення.

Відмовляючи у задоволенні клопотання ОСОБА_1 в частині стягнення з ОСОБА_3 аліментів на утримання неповнолітньої дитини та компенсаційних виплат, зазначив, що рішення іноземного суду про стягнення аліментів та компенсаційної виплати ухвалено не в порядку спірної процедури і розмір зазначених стягнень не визначався судом. Зазначив, що в порядку судової процедури іноземний суд схвалив підписану сторонами регуляторну угоду про утримання ОСОБА_3 дитини та дружини після розірвання шлюбу. На ці платежі застосовуються положення Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, що підписана 23 листопада 2007 року та ратифікована Україною 11 січня 2013 року і набрала чинності для України 01 листопада 2013 року (далі – Конвенція). Проте Україна, ратифікуючи Конвенцію, заявила про своє право не визнавати й не виконувати угоди про утримання.

Відмовляючи у задоволенні клопотання в частині стягнення з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 суми грошових коштів в розмірі 2 000 000,00 євро, суд апеляційної інстанції зазначив, що у матеріалах справи відсутні будь-які документальні підтвердження виконання самою ОСОБА_1 схваленої рішенням іноземного суду регуляторної угоди, що в такому випадку є підставою для відмови у стягненні з ОСОБА_3 на її користь 2 000 000,00 євро для придбання нового житла.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду та зазначив, що зміст доданого ОСОБА_1 до клопотання рішення іноземного суду, перекладеного у відповідності до законодавчих вимог, вказує, що у Королівстві Іспанія розірвання шлюбу може відбуватися за процедурою взаємної згоди за умови представлення сторонами регуляторної угоди. Суд апеляційної інстанції дійшов мотивованого висновку, що регуляторна угода, в якій за взаємною згодою сторін під час розірвання шлюбу визначені питання сплати аліментів

на утримання дітей або утримання іншого подружжя (аліменти) і яка схвалена судом не в порядку спірної процедури, є за своєю правовою сутністю угодою про утримання, яка в розумінні Конвенції охоплюється терміном судове рішення. Згідно із пунктом 5 Закону України від 11 січня 2013 року № 26-VII «Про ратифікацію Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» Україна відповідно до статті 62 Конвенції залишає за собою право не визнавати і не виконувати угоди про утримання.

Оскільки рішення іноземного суду про стягнення аліментів та компенсаційної виплати ухвалено не в порядку спірної процедури і зазначені стягнення не визначалися судом, а в порядку судової процедури було схвалено підписану сторонами регуляторну угоду про утримання ОСОБА_3 дитини та дружини після розірвання шлюбу, колегія суддів Верховного Суду погодилась з висновком суду апеляційної інстанції, що на частину платежів на утримання неповнолітньої дитини ОСОБА_4 у розмірі 10 000,00 євро щомісячно, а також компенсаційних виплат у розмірі 30 000,00 євро щомісячно, передбачених умовами регуляторної угоди, застосовуються положення Конвенції, які регулюють угоду про утримання та застереження, які застосувала держава Україна при ратифікації Конвенції.

Той факт, що регуляторна угода укладена за взаємною згодою сторін, за відсутності спору та конфлікту між сторонами, вказує на те, що цей нормативний договір за своєю суттю є угодою про утримання.

Вирішуючи клопотання в частині стягнення з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 суми грошових коштів в розмірі 2 000 000,00 євро, апеляційний суд правомірно виходив з того, що вказану суму коштів за змістом регуляторної угоди ОСОБА_1 має витратити на придбання нового будинку за умови отримання ОСОБА_3 частини будинку в Барселоні, в якому подружжя спільно проживало до розірвання шлюбу.

Регуляторною угодою, яка схвалена судом, передбачено, що обидва заявники зобов'язуються прийти до суду для затвердження цього договору про розірвання шлюбу, а також зобов'язуються підписати стільки судових, нотаріальних або інших документів офіційних чи приватних, які будуть необхідними для визнання дійсним цього нормативного договору та договору про здійснення батьківських прав.

За відсутності будь-яких документальних підтверджень факту складення ОСОБА_3 та ОСОБА_1 відповідних нотаріальних або інших документів щодо передачі ОСОБА_3 відповідної частини будинку немає підстав для надання дозволу про примусове виконання рішення першої інстанції №16 Барселони (з сімейних справ), Королівство Іспанія, № 130/2021 від 29 березня 2021 року й у цій частині, про що обґрунтовано зазначив апеляційний суд, скасовуючи ухвалу суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 лютого 2025 року у справі у справі № 522/19654/21 (провадження № 61-15194св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125162144>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо застосування Закону України «Про міжнародне приватне право». Рішення, внесені до ЄДРСР, за 2018 рік - квітень 2025 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, д-р юрид. наук, доцент Ю. В. Черняк. Київ, 2025. – 82 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua